

ÖMER SEYFETTİN HİKAYELERİNDE AŞIRI BATILILAŞMA SONUCU OLARAK TOPLUMSAL AMNEZİ VE GÜNDELİK HAYAT GÖRÜNÜMLERİ

Yeliz OKAY*

ÖZ

Batı ile karşılaşma sürecinin başlangıcından itibaren Türk aydını, bu karşılaşmaların toplumsal yapı ve birey üzerindeki olumlu ve olumsuz tesirini sorgulamıştır. Aydının siyasal, düşünsel olarak durduğu yer bu sorgulamalara getirdiği yorumların belirleyicisi olmuştur. Bu anlamda Ömer Seyfettin, şair, yazar ve düşünür kimliği ile sosyopolitik belleğinin ve tanıklıklarının şekillendirdiği düşünceleri ile Batı'nın ve aşırı batılılaşma yanlısı aydının ve bireyin yol açtığı kültürel bellek amnezisi üzerine düşünmüş ve gerek öykülerinde gerekse fikir yazılarında eleştirel bir tutumla okuru karşı karşıya olduğu tehlikeye karşı uyarmıştır. Özellikle aşırı Batılılaşmanın yol açtığı toplumsal bellek yitiminin neticesi olan yabancılaştırma ve gündelik hayattaki görünümünü geniş kitlelere öyküleri aracılığı ile aktaran yazar hem bireyi hem de sosyal yapıda meydana gelen değişim ya da çözülmeyi belirginleştirerek bellek yitimini durdurmayı bir anlamda gündelik hayatı belirleyen milli kültürel kodlara kitlesel yönelimi sağlamayı hedeflemiştir. Bu çalışmada Ömer Seyfettin'in altını çizdiği aşırı batılılaşma sonrası meydana gelen toplumsal bellek yitimi ve yabancılaştırmanın gündelik hayata yansması ve aile içi görünümü üzerinde durularak, yazarın toplumu hayatın her alanında yeniden şekillendirme idealinin aile hayatı ve bireye yansması incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Aşırı Batılılaşma, toplumsal amnezi, toplumsal değişme, yabancılaştırma

SOCIAL AMNESIA AND FRAGMENTS OF DAILY LIFE AS A RESULT OF EXTREME WESTERNIZATION IN ÖMER SEYFEDDİN'S SHORT STORIES

ABSTRACT

Since the beginning of the encountering process with the West, Turkish highbrows questioned positive and negative impact of these encounters on the social structure and the individual. The political and intellectual position of a highbrow has been the determinant of her/his interpretations about these questionings. In this sense, Ömer Seyfettin, thought on cultural memory and amnesia caused by the West and highbrow and individual supporting over westernization basing on his thoughts shaped by his identity as poet, author and thinker and his sociopolitical memory and witnesses and he warned the reader against the threat that se/he faces in his opinion writings and his stories with a critical position. The author who narrated particularly the alienation and its appearances in daily life which is caused by over-westernization and social loss of memory in his stories; aimed to stop the loss of memory by clarifying both individual and change or dissociation in the social structure and to ensure a massive orientation towards national cultural codes that are determining the daily life in a sense. In this study, reflections of social loss of memory and alienation following over westernization highlighted by Ömer Seyfettin on daily life and their domestic appearances will be handled right along with the reflections of his ideal of reshaping the society in every aspect of life on family life and on the individual.

Keywords: Extreme Westernization, Social Amnesia, Social Transformation, Alienation

* yelizakinokay@gmail.com, Dr.

GİRİŞ

1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile Batılılaşmanın ilk somut adımı atılmıştır. Tanpınar bu fermanın, cemiyet hayatında yeni bir başlangıç olduğunu ve İmparatorluğun içinde yaşadığı medeniyet dairesinden çıkarak, mücadele halinde bulunduğu başka bir medeniyetin dairesine girdiğini ve bu medeniyeti değer kabul ettiğinin ifadesi olduğunu vurgular (Tanpınar,2007,s.136). 1826'da basılan Üss-i Zafer adlı eseri hakkında, Sultan II. Mahmud'un daha anlaşılır bir dille kaleme almasını tavsiye ettiği bilinmektedir. Bu tavır pek çok reformu gerçekleştiren bir hükümdarın, Türkçe'ye yaklaşımını gösteren bir hadisedir. Gerek padişahın bu tutumu, gerekse daha sonra Tanzimat Fermanı'nda sıklıkla geçen halk, ahali, millet gibi kelimeler de saray ile halk arasındaki mesafeyi daraltacak davranışlar olarak düşünülmelidir. Bu yakınlaşma edebî dil ile konuşma dili arasında yakınlaşmayı da gerektirmektedir. Bu yakınlaşmayı sağlayan ise basındır. 1860 yılında çıkmaya başlayan Tercüman-ı Ahval bu anlamda oldukça önemlidir. İlk sayıda Şinasi'nin kaleme aldığı baş makalede, "dil konusunda hedef olarak giderek umum halkın kolaylıkla anlayacağı mertebede işbu gazeteyi kaleme almak" ifadesi bilinçli olarak dilin sadeleşmesine açılmak suretiyle Yeni Lisan'ın ilk büyük habercisi olmuştur. Ayrıca Şinasi'nin makalelerinde ve manzumelerindeki dilin, halkın kullandığı dile yakın olduğu gözlemlenir. Atasözü derlemeleri, basılı ilk tiyatro denemesi Şair Evlenmesi'nde kullandığı dil ve eserin sonuna eklediği "bil'iltizam lisan-ı avam üzere kaleme alınmıştır" ibaresindeki lisan-ı avam gerek dilin sadeleşmesi gerekse aydının halka doğru yönelişini gösteren oldukça önemli bir ifadededir (Okay,2011,s.187).

18. Yüzyıl siyasal düşüncesi Türk toplumunun Batılılaşması etrafında cereyan eder. Adı konmamış olan bu sosyal değişme hareketi hayatın içinde gerçekleşir. Türk Osmanlı için hayat tarzı, zengin yaşam, renk ihtişam, bahçe kültürü ve Batı musikisidir. Batılıların çok şey bildiğine inanılır. Astronomi, mekanik, tıp ve hatta İbn-i Haldun'u bile bildikleri inancı hâkimdir. Bu Batı hayranlığının ilk tezahürüdür. Bu anlamda kaleme alınan siyasî raporların ve sefaretnamelerin tesiri büyüktür (Ortaylı,2012,s.38). Dönemin en önemli özelliklerinden biri siyasî, sosyal ve askerî anlamda olduğu kadar ekonomik anlamda da başlayan sıkıntılar karşısında değişim ihtiyacını ve dünyadaki sosyal ve askeri anlayış konusundaki değişim sürecini ve sonuçlarını doğru gözlemleyebilmiş siyasî şahsiyetlerin varlığıdır. Bir anlamda Osmanlı bu dönemde gerek siyasî raporlar gerekse sefaretnameler sayesinde "Batılı Öteki" ile karşılaşmıştır.

Bu karşılaşmaların yanında yabancı dil olarak Fransızca'nın bürokrasi ve kültür hayatının diline dönüşmesi bu dönemin en önemli meselesidir. Çünkü Osmanlıca yıllarca Arapça ve Acemce'nin tesiri karşısında şekillenirken artık bir Batı dilinin de tesirine açılmıştır. Gerek bilim gerek sosyal hayatta Fransızca kelimeler sık kullanılmaya başlanmıştır. Siyasî ve ekonomik olduğu kadar toplumsal bir gerileme de yaşayan imparatorluk Batı'dan nakledilecek düşünceler ve uygulamalarla içinde bulunduğu sıkıntılı sürece çareler aramıştır.

Bu anlayışın sonucunda etkili çözümler üretildiğini söylemek güç olsa da kültür ve sosyal hayat açısından bu dönem Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in erken dönemine kadar miras kalacak bir düalist düşüncüyü ortaya çıkarmıştır. Eski Hayat - Yeni Hayat. Şüphesiz dönemde bürokrasiyi ve diplomasiyi desteklemesi üzere kurulan çeviri odalarının ve Batıdan alınan Batı tarzı süreli yayın ve gazete kültürünün, edebi türlerin dönemin sosyal yapı ve kültüründeki değişimlerde büyük etkisi vardır. Bu dönemde siyasî düşünce tarihine giren medeniyet, terakki, ulum, fünun, kanun, nizam, hürriyet, meşveret gibi kavramlar Tanzimat düşüncesinin kodları olduğu kadar değişen toplumsal ve kültürel yapının da kodları niteliğindedir. Tanpınar'a göre, Tanzimat devrinin ilk ideolojisi Medeniyetçiliktir.

İmparatorlukta 19. Yüzyıl boyunca ortaya çıkacak, Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük gibi bütün fikir akımlarının temelinde bu yatar. Tanzimat dönemi kullanılışında medeniyet kavramı her şeydir. Tanzimat yazarları için medeniyet her türlü maddî ve manevî ilerlemedir. Her türlü ilerlemenin ön şartı olarak görülen medeniyet ve terakkinin ölçüsü ise görecelidir. Tüm toplum için medeniyet insanı saadete götüren her şeydir. Otel, lokanta, kağıt para, müze, antika, telgraf, kaldırım, baloya gitmek, tercih edilen yiyecekler, eşini kıskanmamak gibi toplumsal yaşamın ve ekonomik yaşamın göstergeleridir. Ancak devlet adamları için demiryolu, karayolu, şirketler, şehirleşme, kanun, nizam gibi göstergeler medeniyet ölçüsüdür. Bu noktada Tanzimat zihniyetinin iki önemli özelliği ortaya çıkar ki Osmanlı-

İslam modernleşmesi sosyoloji ve ekonomi perspektifinden uzak siyaset ağırlıklı bir projedir. İkinci özelliği ise hayat tarzının düşüncenin önüne geçmiş olmasıdır. Fikirleri değişime uğratan yahut yeni fikirleri şekillendiren Batıdan ilham alınan fikirler ve adapte edilen müesseseler ve onların yol açtığı sosyokültürel değişimler olarak belirlenmekte ve Türk modernleşmesinin başlangıcında sosyoloji ve ideoloji arasındaki çekişmeler ortaya böylelikle çıkmaktadır (Çetinsaya, 2012,s.57-71).

Bu anlamda toplumda meydana gelen kültüre yabancılaşma sosyal yapıyı bellek amnezisi tehlikesi ile karşı karşıya getirir. Toplumsal değişme artık toplumsal çözülmeye karşılık gelmektedir. İkiliklerin çatışması toplumun gündelik hayatında , bireyin sosyal yaşantısında belirginleşir. Dolayısı ile mevcut durumu sorgulayan aydın için artık aşırı batılılaşma sonucu ortaya çıkan toplumsal çözülmeye, sosyolojik değişkenleri barındıran bir sorundur . Kendi döneminde çok yönlü kimliği ile bu sorunu tartışan yazarlardan biri de Ömer Seyfettindir. Şair, yazar ve fikir adamı kimliği ile kaleme aldığı eserlerinde Yeni Hayat görüşünün ve kültürel milliyetçiliğin öncüsü olarak Türkçülük temelinde toplumsal sorun olarak gördüğü aşırı batılılaşma ve yabancılaşmanın sosyal yapı içinde birey ve toplumsal devamı sağlayacak kurumlar ölçeğinde eleştirisini yapar. Yazarın üzerinde durduğu noktalar sadece bireyin ve toplumun çöküşü değil aynı zamanda kolektif toplumsal belleğin yitirilişidir. Yazar, öykülerinin kurgusunda toplumsal fayda esasına bağlı olarak batılılaşma ve yabancılaşmanın gündelik hayat içindeki geleneksel ve modern ikiliğine dayalı görünüşleri ve bunların yol açtığı sosyal problemleri konu edinir. Salon hayatı -harem, geleneksel-modern, gündelik dilde yabancı kelimelerin kullanımı, kozmopolit sosyalleşme, kadının değişen toplumsal görünümü, aile hayatında değerlerin dönüşümü, kadın erkek ilişkilerindeki ölçünün değişimi, giyim, kuşam ve aksesuar ile bireyin ilgilerinde meydana gelen değişimin sonuçları ve toplumsal içinde varoluşları, bireyin hayata bakışındaki pesimist tutumun modernleşme ile ilişkisi gibi temalar etrafında kurgulanan öyküler topluma sonuçlanmış biçimleri itibarıyla Yeni Hayat ve Kültürel milliyetçilik çatısı altında geleneksel kodlarına dönüşün gereğine dair mesajlar içerir. Sosyolojik temelli bir hareket olan Yeni Lisan ve Yeni Hayat görüşünün , Ziya Gökalp'ın felsefik ve sosyolojik temelli kuramsal çerçevesini çizdiği ve Ömer Seyfettin'in fikir yazıları, şiirleri, öyküleri ile görüşü geniş kitlelere yayarak toplumsal hareket halini almasına katkı sağladığı gerçeğinden hareketle bu çalışmanın edebiyat ve sosyolojinin ortak çerçevesinde ele alınmasının doğru bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Bu anlamda edebi metinlerin kendi döneminin toplumsal meselelerini yansıttığını söylemek olanaklıdır. Harrington, edebiyat, gündelik tecrübe ve yaşantıyı anlamlı sezgi ve kavrayışa dönüştürmedeki becerisi diye tanımlayabileceğimiz farklı manada doğrudur hükmü taşır ve yaşadığımız dünyanın nesnelere arasında anlamlılık ağı oluşturabilir der (Harrington,201 : 110). Araştırmacı, edebiyatın, yaşanan dünyanın estetik tecrübelerini iletmediği kadar, değişik yaşantı tarzlarının sürdürücüsü kişilerce anlamlı bir biçimde yaşanması ve bütün duyu organlarınca algılanıp özümsemesi şeklinde tezahür eden toplumsal hayatın yaşanma biçimlerini de hayat-tarih karışımı öyküye dönüştürme yoluyla gün ışığına çıkarabileceğini de vurgulayarak (s.111), sosyoloji ve edebiyat arasındaki ilişkinin anlamını netleştirir. Bu noktada Ömer Seyfettin'in öyküleri sosyologlar için sosyal yapıya dair zengin detaylar içermesi bakımından önemlidir. Kendi döneminin tarihinin toplum üzerindeki etkisini çok yönlü olarak öykülerinde konu edinen yazar, aşırı batılılaşma ve sonucunda ortaya çıkan yabancılaşmanın aile ve kadın erkek ilişkileri ekseninde gündelik hayat görünüşlerini bellek yitimi niteliği ile aktarmıştır. Bu çalışma da bu notadan hareketle öyküler sosyolojinin ve edebiyatın ortak imkanları ile ele alınacaktır.

1.Batıcılık, Aşırı Batılılaşma ve Yabancılaşma

Batılılaşma hadisesi, çeşitli adlar altında farklı boyutlarıyla Türk aydınının gündeminden düşmemiş, bu bakımdan hiçbir nesilde Batılılaşma münakaşalarına yabancı kalmamıştır. Kavramın farklı adları olarak Osmanlıca'da teceddüd, temeddün, asrileşmek, Avrupai olmak, muasırlaşmak, Garplılaşmak , yakın dönemlerde de yenileşmek, çağdaşlaşmak, modernleşmek gibi terimlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu terimlerin bazılarında az-çok farklı anlamlar, nüanslar yüklenmek istenmekte ve bu yüklemelerde isabetli olanlar bulunsa da sonuçta genel olarak hemen bütün Doğu ülkelerinde, özellikle Türkiye'de bilinçli-bilinçsiz (bilinçaltı) olarak bu müphem ve kaypak kavramların altında pusulanın daima batıyı işaret ettiği gözden kaçmamaktadır (Okay, 2005: 11).

Doğulu ve Batılı toplumların karşı karşıya gelmeleri Doğu ve Batı kavramlarının anlam genişlemesine yol açmış artık sosyal yapı ve siyasal düzen esasları ile kavramlar coğrafyayı aşarak toplumları tanılamak

için kullanılmıştır. Bir anlamda Doğulu- Batılı toplumlar Batı'nın bakış açısı ile standardize edilerek tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar medeniyetleri karşı karşıya getirmiş ve üstünlük mücadelesi toplumların sosyal yapılarına, yönetim anlayışlarına ve kültürel şekillenmesine yön vermiştir. Batıcılık, Batılılaşma olayı, Batı'nın çağdaş uygarlığı temsil ettiği varsayımıyla çağdaş uygarlık dışında kalmış ülkelerin bu uygarlığa ulaşma çabası olarak tanıtılmıştır. Ancak Batılılaşma çabaları Batı ve Batı dışı ülkeler arasındaki farkın ortadan kalkmasına izin vermemiştir. Batı dışı toplumların Batı'ya daha da bağımlı olmasına yol açmıştır. Osmanlı'da Batıcılığa genel olarak Batılılaşma olayından belli açılardan ayrılmaktadır. Öncelikle söz konusu olayın başlangıcında Batı işgali ve müdahalesi değil Osmanlı Devleti'nin bu yolda kendi girişimleri söz konusudur. Yeni dönemde toplumlar arası ilişkiler dışında kalmak, tarih dışında kalmak olarak yorumlanmıştır. Bu nedenle de devlet ve devlete yakın aydınlar Batı'nın etkisinde değişimi olumlu karşılayacak ve toplumda Batı'nın uygarlık taşıdığı düşüncesi yaygınlaşacaktır. Osmanlı'nın Batıcılığın bir anlamda Doğu sorununun çözümü gibi görülecektir.(Sezer,2012: 15) Ancak buradaki önemli nokta Batı ya da Doğu eksenli ilişkilere Osmanlı'nın katılımı Batı'nın izlediği politikalarından ve etkileşimden çok öncedir. Kültürel, sosyal ve siyasal temelleri olan bir tarihselliğe sahiptir. Dönemin dünya düzeni içinde özellikle Batı'nın dünya düzenine hakimiyeti ideali bağlamında Doğu toplumlarına kültürel ya da siyasal işgal yoluyla ulaşması önünde Osmanlı İmparatorluğu dengeleri değiştiren bir merkezdedir. Ancak Batı toplumunda Ortaçağ sonrası meydana gelen dönüşüm toplumsal yapıyı ve siyasal yapıyı kökten değiştirmiş coğrafi keşifler ve teknolojik imkanların gelişmesiyle sömürgecilik ve Osmanlı İmparatorluğu dışında şekillenen dünya düzeni etkili olmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti kendisi dışında şekillenen Batı dünya düzeninin içinde Doğu toplumlarının temsilcisi konumu ile ilişkileri yeniden şekillendirmek için Batı anlayışı ile olmasa da Batı'daki bazı devletlerle etkileşime girmiştir. Batı içinde yeni ilişkilerde önderliği ele geçirme çekişmesi başlamış bu çaba içinde batı düzenini tam anlamıyla bir dünya düzenine dönüştürme çabası Osmanlı geleneksel siyasetinin dışında yeni arayışları gündeme getirmiştir. Batı içinde İslam dünyasını kapsayacak yeni bir önerinin sorgulanmasına sebebiyet veren bu etkileşimin diğer ucunda Türk dünyası belirgin olarak konumlanmış ve iki tarafında önderi olan Osmanlı, Batı tarafından görmezden gelinemez olmuştur. Bu noktada Osmanlı Batı'ya benzemek, toplum düzeninin çeşitli yönlerini benimsemek şeklinde bir eğilim içinde değildir. Söz konusu olan Batı ile işbirliğidir (Sezer, 2012:15). Batıcılığa, Osmanlı için bir siyaset değişikliği olmasına rağmen Batı uygarlık kimliğini benimsemek meselesi değildir. Batıcılığa sürecinin başlangıcı olan 19.yüzyılda , Tanzimat fermanı bu konuda atılmış belirgin bir adımdır. Kurumlarıyla, siyasi süreçleriyle, yankıları ve yansımalarıyla Tanzimat, Türk tarihinin kültürel, siyasal ve toplumsal yönden dönemecidir. 19.yüzyılda hem Batı hem de Osmanlı Devleti açısından Doğu sorununun aldığı biçim Batıcılığa paralel ve eş zamanlı olarak gelişen Batılılaşma ve modernleşme girişimleri Osmanlı Devleti'nin tarihsel konumunun ve kurumlarının değişmesine yol açacaktır. Osmanlı'nın geleneksel konumundaki değişiklik öncelikle Batıcılığa olgusu ile ilgili olarak siyaset ve askeri alanda Batı ile işbirliği içinde olmak anlamına gelmektedir. Batılılaşma veya modernleşmenin ise ayrı bir anlamı, sosyal yapıyı, toplumun kesitlerini de ilgilendiren bir yanı vardır. Osmanlı ile Batı arasında kurulan ilişkide Osmanlı'nın tek taraflı olarak Batı güçlerine körukörüne bir teslimiyet, riayet veya biat ilişkisi içine girdiği anlamına gelmez. Osmanlı, Batı güçleri arasındaki çelişki ve çekişmede meydana gelen bölünmelerden faydalanarak kendi beka sorununu çözmeye çalışmıştır (Eğribel,Özcan, 2012: 44). Bu anlamda Osmanlı Devleti, Batı ile etkileşiminde güç dengesinin önemli bir aktörü konumundadır. Batıcılığın, devlet sisteminde ve bürokrasideki görünümü I.Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet dönemlerinde değişikliğe uğramıştır. Çokkültürlü ve uluslu İmparatorluk içindeki dil ve din olarak Batı ile ortak değerlere sahip unsurlar gelişen dönemin bir anlamda küresel fikir hareketlerinden etkilenmiş Osmanlı İmparatorluğu'nun kendilerine tanıdığı özgürlük alanını bağımsızlık ideali yönünde kullanma edimi içine girmişlerdir. Döndüklerinde kendi toplumlarını sorunlarını çözmek ideali Batı'ya gönderilen aydınlar meseleyi biçimsel Batılılaşmaya indirgemiş olayın sosyolojik sonuçlarını görmezden gelerek yanlı Batılılaşma algısının toplumda cereyan etmesine zemin hazırlamışlardır.

Bunun temel sebepleri her ne kadar siyasal ve ekonomik değişkenlere dayandırılacak olsa da uluslararası anlamda beka sorununu çözmek için düzenlemeler yapma fikrinin fiiliyatta aşılmış olduğunu söylemek mümkündür. Mesele, toplumsal ve kültürel anlamda ikilikler meselesine dönüşmüştür. Aşırı Batılılaşmanın gündelik yaşam fragmanlarında görünürlüğü ve çokkültürlü yapıda geleneksel-modern, doğulu- batılı, devlet- toplum, ilerici- gerici, köylü- şehirli, alafranga- alaturka gibi

ikilikleri gündeme taşımıştır. Siyasal, kültürel ve toplumsal düzlemde meydana gelen değişimler aydın kimliği üzerine de etki ederden II. Meşrutiyet aydını artık İmparatorluğun sorunları hakkında düşünen ve fikir akımları ekseninde toplumsal sorunlara çözüm arayan bir tutum içindedir. Meşrutiyet'in genç aydınları halk kitleleri ile aydın arasındaki ilişiklik sorununda, Yeni Osmanlılık aydınları kadar saf ve iyimser değillerdi diyen Berkes, devrimlerin gerçek dayanağının halk olması gerektiğini düşünmekle beraber, bu devrim konularının yalnız hükümet değil aynı zamanda halkın alışık olduğu yaşam kuralları, inançları olduğunu gördüklerini belirtir (s.206). Bir anlamda aydın, bir yandan hükümet, bir yandan halkla olan ilişkilerinde anomalilerin farkındadır (Berkes, 2015: 206) Toplumun önemini toplumsal yaşamda ikilikler nedeni ile ortaya çıkan sosyal problemlerin büyüklüğünü gördükçe fark eden aydın, modernleşme, aşırı batılılaşma ve sonucunda ortaya çıkan kimlik, değer ve ahlak bağlamındaki sorunlara çözüm ararken devletin beka meselesi üzerine de düşünmüştür. II.Meşrutiyet'ten itibaren aydınların Batılılaşma görüntüleri netleşirken İslamcılardan, milliyetçilere, liberallerden, sosyalistlere kadar tüm aydın gruplarının veya bilim insanlarının kısmen ya da tamamen Batı yanlısı eğilim sergilemesi ülkenin kurtuluşu adına, aydınların ürettikleri en derin ve sofistike düşünce, Batı'dan neyin, ne kadar alınması gerektiği üzerinedir. Bu, yaklaşımın aynı zamanda Türk düşünce tarihinde farklı Batılılaşma görüşlerine sahip düşünce gruplarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tarık Zafer Tunaya'nın Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, Mümtaz Turhan'ın Garplılışmanın Neresindeyiz?, Niyazi Berkes'in Türkiye'de Çağdaşlaşma eserleri bu minvalde meseleyi ele alan eserlerdir (Kaçmazoğlu, 2012: 16).

Batılılaşma, toplumsal yapı içinde aydının topluma ve kendi tanımına bakışı çerçevesinde, duruşunu belirlediği noktada toplumdaki tutumları ortaya çıkarır. Sosyal yapının bilindik kodlarını dönüştüren bir olgu olarak aşırı Batılılaşma ve gündelik hayata etkisi edebiyat, sosyoloji ve tarih üçgeninde entelektüelin ele aldığı ve üzerine düşündüğü geçmişten bugüne uzanan meseledir. Meşrutiyet aydını, aşırı batılılaşma ile çözülen toplumsal yapıya ideolojik fikirlerin üzerine inşa ettikleri yaşam biçimlerini içeren reçeteler sunarken bir anlamda kendi ütopyik toplum tasavvurlarını ortaya koymuşlardır. Buna bağlı olarak halkı harekete geçirecek ve milli kültür ekseninde toplayacak milli seferberlik ancak avam –havas, hars-medeniyet , ikiliklerinin toplum yararına tanımlanması ile halka doğru eyleminde gerçekliğe dönüşmüştür. Bu anlamda da gerek fikir yazılarına gerekse hikayelerine bakıldığında Ömer Seyfeddin'in hareket noktası Ziya Gökalp'in kuramsal olarak biçimlendirdiği Türkçülük ideolojisinden beslenen Yeni Hayat görüşü olmuştur. Milli kültürel kodlara, halkın gündelik yaşamını temel alarak yönelmeye ilişkin yazıları ve alaturka- alafranga ikiliğinde aşırı Batılılaşmış kesimlerin gündelik hayat görünümünü okura aktardığı öyküleri kültürel milliyetçilik düşüncesinin toplumsal seferberlik niteliği kazanmasına yardımcı olmuştur.

2.Toplumsal Bellek ve Amnezi

Batı geleneğinde sağlam bir yeri olan bellek çalışmaları, bellek sanatı, hatırlama kültürü, memorativa kavramları(Assmann, 2015:s.37) çevresinde toplumu merkeze alarak ele alınır. İnsanın hatırlaması geçmişle kurulan duygusal bir ilişkidir. Bu bilinçli ilişki geleneklerle ve toplumun aktarılan kodları ile şekillenmesi itibarıyla bir yönüyle toplumsaldır. Kültürel bellek, bu anlamda olgusal olarak gelenek denen çerçevenin ötesinde bireyin ve toplumun karşılıklı bütünleyici etkileşimi ile şekillenir. Hallbwachs, toplumsal belleği ele aldığı tüm çalışmalarında belleği sosyal koşulları değişken olarak öne çıkarmak suretiyle değerlendirir. Belleği, biyolojik açıdan, yani nöroloji ve beyin fizyolojisi açısından ele almaz, bunun yerine bireysel belleğin oluşması ve korunması için şart olan sosyal çevreyi koyar (Assmann, 2015:44). Bu anlamda izole olarak yaşamını sürdüren bireylerin bir belleğinin oluşması söz konusu olamaz bellek için sosyalleşmek şarttır der ve belleğin geçmişe ait dönemlerin bireysel olarak muhafazası değil, yeniden üretimi olduğu üzerinde durur. Bir anlamda geçmişin yaşanan an içerisinde, bireyin ait olduğu gruplara bağlı toplumsal çerçevelerin yardımıyla yeniden üretildiğini ortaya koymayı hedefler (Halbwachs,2016:13). Bellek, Hallbwachs'ın bakış açısı ile psikolojinin sınırlarından sosyoloji ve antropolojinin sınırlarına yönelir. İnsanların toplamı bireyden güçlü bir gerçeklik olmasının yanında bireye, duygusal yaşantılarının, deneyimlerinin, düşüncelerinin kaynağını göstermesi bakımından toplumun aktarılan belleğinin bir ifadesidir (Halbwachs,2016:149). Bireysel olan çeşitli grupların ortak belleğinin mekanı olarak toplumsal bellek ile kurulan benzersiz ilişki ve bu ilişkilerin her birinin kendine özgü olduğu grupların düşünme biçimleri ile şekillenir (Assmann,2015:47). Hatırlama figürleri somut eylem olan belleği geri çağırma kolaylaştırıcı zaman ve mekana bağlı, gruba bağlı ve tarihin yeniden inşasına bağlı figürlerdir. Örneğin bayramlar ait oldukları gruba göre ister dini açıdan

kutlansınlar ister dini açıdan kutlansınlar ,ister burjuva ya da köylü geleneklerinin gereği olarak kutlansınlar ortak yaşanan bir zamanı yansıtırlar. Hatıralar aynı şekilde yaşanan bir mekana dayanırlar (Halbwachs,1985:294). Aile için ev, kırsal kesimde yaşayanlar için koy ve vadi, kentsoylular için kentler ve bir coğrafyada yaşayanlar için o coğrafi bölge mekânsal hatırlama çerçevesini oluşturur. Bu bağ özellikle uzakta iken vatan duygusunu veren çerçevedir. Kendini sağlamlaştırmak isteyen topluluk kimliklerin sembolü ve hatıraların dayanak noktası olarak mekanları yaratmak ve garanti altına almak ister. Toplumsal bellek onu aktaranlarla vardır. Aktarım sürecine katılanlar grubun içindedir. Somut mekan ve zamanın dışında burada söz konusu olan somut kimliktir. Ortak anıları olan bir toplum olarak kendini kuran sosyal grup, geçmişini kendine özgülük ve süreklilik olarak korur. Kendisi hakkında yarattığı bu imge, farklılıkları dışarıya karşı vurgulanırken içeri dönük olarak önemsiz gösterme çabası barındırır. Kimlik bilinci de bu bağlamda oluşur ve süreklilik ile var olma coğrafya ölçütünde önem kazanır (Assmann, 2015:49).

Bireysel bellek gibi topluma ait olan kültürel bellek de zaman zaman aktarımın sağlıklı gerçekleşmemesi nedeni ile kısmen yitirilebilir. Kültüre dair aktarılan unsurlar toplumsal hafızada silikleşebilir. Bellek yitimi ile mekan kaybı arasındaki ilişki üzerinde duran Connerton, toplumsal yapıda mekana bağlı olarak meydana gelen dönüşüm ile belleğin aktarımının amneziye uğrayabileceğini ifade eder (Connerton, 2009: 15). Kültürel amnezi, toplumsal yaşam içinde meydana gelen siyasal ya da ekonomik kaynaklı buhranlar, savaş, zorunlu göç, işgaller, soykırımlar, toplumun belleğindeki kültürel kodların aktarımını kesintiye uğratar. Varoluşunu sürdürmemeye tehdidi ile karşılaşan toplum mekânsal olarak yaşadığı kopuş nedeni ile sürekli tekrarladığı davranışları sürdürmez. Dolayısı ile bir sonraki nesil için geçmişle gelecek arasında köprü olma vazifesi sonlanır. Etki alanına girdiği yeni düşünsel ve davranışsal kalıplarla mecburen toplumsal ruh sağlığını korumak için bütünleşme eğilimi gösterir ve değişimi kabul eder. Bu da kültürel belleği inmeye uğratar. Kültürel milliyetçiliğin inşasında kültürel kodlara yönelme edimi içindeki Yeni Hayat Görüşü mensupları toplumsal bellek aktarımında aşırı Batılılaşma ve toprak kayıpları neticesinde oluşan kesintiye ve buna bağlı yaşanan sosyal sorunları tespit ederek sorunların giderilmesi için kimliğin ve dilin milli olma esasına göre yeniden inşasını benimsemişlerdir.

3. Ömer Seyfettin'in Öykülerinde Batılılaşma Ve Toplumsal Bellek Amnezisine Bağlı Sosyal Sorunlar Ve Gündelik Hayat Görünümleri

Doğu'nun, Batı ile karşılaşmaları ve Batı hakkında edindiği bilgiler seyyahlar, elçiler, diğer devlet görevlilerinin izlenimlerine dayanır. Bunun yanında Batı hakkındaki kanaatlerin oluşmasında yapılan seferler ve Osmanlı'nın bu seferlerle hâkimiyet alanını genişlettiği coğrafyalarda yaşayan Hristiyan yerli halkın ticari ve sosyal etkileşimlerine dayanır. Osmanlı, askeri hareketler sonucu elde ettiği topraklarda yaşayan halkı Osmanlılık kimliği çatısına dâhil ederken yaşam tarzları ya da dinleri konusunda her hangi bir kısıtlama ya da değişime zorlama gibi toplumsal yaşamlarını kökten sarsacak girişimlerde bulunmamıştır. Ancak farklı dini ve etnik grupları Osmanlı olarak tanımlayarak serbest ticari faaliyetler sürdürmelerine, dil ve din kardeşi oldukları Batı ile kültürel ilişkiler sürdürmelerine müdahale etmemiştir. Birleştirici olduğu düşünülen bu siyasal ve sosyal yaklaşım uzun vadede İmparatorluğun parçalanmasına zemin hazırlayan sosyal ve siyasal nedenlerden birine dönüşmüştür.

Batı'yı algılayış biçimimizin şekillenmeye başladığı erken dönem yani ilk karşılaşmalar daha sonraki yüzyılda beraberinde bir takım siyasal ve sosyal hamlelerin sebebi olmuştur. Orhan Okay'a göre, Batı'ya bakışımızın ilk emarelerinin neticeleri ve onu izleyen yüzyirmi yıllık bir devrede II. Mahmud, III.Selim, ve Abdülmecid, gibi hükümdarların Nizam-ı Cedid, Tanzimat, Islahat, adı altında süregelen teşebbüslerin esasları hep Avrupa medeniyetine yönelmiş hareket ve davranışlardır. (Okay, 2012:21). Okay, Doğu'nun, ister Batılılaşma yanlısı isterse karşıtı tutum sergilesin bunu Avrupa'yı merkeze koyarak yaptığını ifade eder. Bu tespit Ömer Seyfeddin'in fikir yazılarında ve öykülerinde dil, kültür ve gelenek çerçevesinde toplumsal yaşantının değişmesi sonucunda, bireyin toplum ile çatışması biçiminde tasvir edildiği gibi siyasal ve bürokratik düzenin geleneği ve gelenekten kopuş ile sonuçları ekseninde eleştirel olarak sorunu ortaya koyarken merkez düşünce biçiminde kendini göstermiştir.

Hikâyeci ve fikir adamı Ömer Seyfeddin, imparatorluğun çöküşü esnasında Batı ile karşılaşmaları hem resmi hem de kişisel olarak tecrübe etmiş ve bir adım ötesine geçerek bu karşılaşmanın olumsuz siyasal ve sosyal sonuçları hakkında Türkçülük ve Halka Doğru Hareketi merkezinde düşünceler üretmiş ve

toplumsal fayda yaklaşımı ile Ziya Gökalp'in kuramsal olarak sosyolojinin perspektifinden inşa ettiği ve esaslarını ortaya koyduğu Kültürel Milliyetçilik hareketinin geniş halka ulaşması için çaba sarf etmiş ve büyük ölçüde başarı sağlamıştır.

Ömer Seyfeddin'in perspektifinden Batı'ya ve Doğu'ya çok yönlü bakılabilir. Öncelikle Şark'a ve Garb'a doğru yönelişin sonuçlarını ele alış biçimiyle yazarı değerlendirdiğimizde Türk milli kimliğinin ve dilinin dışında kalan tüm unsurları ele alarak öz kültüre yönelişinin temel nedenlerini algılamak mümkündür. Türkçülüğün ırk eksenli tanımlarından çok nesiller boyu aktarılmış olan kültürel kodların toplumsal yaşam üzerinde süregelen görünümünün silikleşmesi meselesine yoğunlaşan yazar, İslamiyet'in kabulü ile dil ve kültür olarak Arap /Fars kültürüne yönelişi dil ve milli kimlik değişkenleri üzerinden sorgulamıştır. Özellikle, milli kimlik unsurlarını ve Türk toplumunun toplumsal hayatının çeşitli izlerini bulmanın mümkün olduğu edebiyat anlayışının yerine inşa edilen edebiyatın halkın edebiyatı olmadığı gibi halkın kültürel belleğinin ürünü olmadığını da ortaya koyan yazar, toplumun içinde bulunduğu sosyal kriz halinden ancak kendi kültürel kodlarına ve belleğine dönüş ile kurtulacağı üzerine temellendirdiği siyasal ve toplumsal görüşlerini Hikâyeleri yoluyla halka, fikir yazıları yoluyla aydınlara ulaştırmıştır. Türk toplumunun gündelik hayatını ve siyasal sistemin çarpık uygulamalarının sonuçlarını irdelediği eserlerinde Arap/ Fars dil edebiyat ve sanat uygulamalarını eleştirmesinin yanında özellikle gerek asker gerek düşünür olarak Balkan coğrafyasında tanık olduğu olaylardan yola çıkarak Batı'ya karşı da tavır alan yazar, iki yönüyle toplumsal yaşantıdaki Batılılaşmanın karşısında durur. İlki kendi kültürel ve toplumsal hayatımıza yabancılaştırmanın kimliğimizden kopuşun yol açtığı travmaların birey ve toplum üzerindeki etkisi yani bir özenti olarak modernleşme ve batılılaşma girişimlerine karşıtlık, ikincisi ise Osmanlı kimliğine sahip ekalliyetlerin Türklük ve Türk algılarının siyasal ve toplumsal sonuçları nedeniyle karşıtlıktır. Ömer Seyfeddin Batı ile karşılaşmaları, modernleşme, aşırı batılılaşma (batılılaşmanın gündelik hayattaki görünümü), yabancılaştırma gibi sosyolojik kavramlar üzerinden ele alırken toplumsal yaşantının gündelik hayat görünümü ve birey eleştirisi yapar.

Alaturka, alafranga tipler ve karşılaşmaları üzerinden inşa ettiği Hikâyelerinde karşılıklı zihinsel temsillere işaret eden yazar, ayrıca ekalliyete tabii kahramanların zihinlerindeki Doğu ve Türk imajını ortaya koyarak toplumsal yaşamın içine girdiği çıkmazların çözümünü yine tüm bu güdümlü imajlardan ve temsillerden uzak Kültürel Türkçülük ekseninde milli olana yöneliş olarak gösterir. Halktan tiplerin yanında kurgusal olarak okura sunduğu entelektüel Hikâye tipleri ile toplumsal yapının parçası pek çok kurumunun zihniyetini de eleştirir. Ömer Seyfeddin'in Hikâyelerinde gelenekten kopuş ve kültürel belleğin silikleşmesi, sosyal değişme merkezinde bir toplumsal amnezi görüntüsünü alır. Yabancılaştırma, modernleşme ve aşırı batılılık merkezli her tür değişim toplumun belleğinin uğradığı saldırılarla yitimi olarak yorumlanır.

Toplum ve ulus kavramlarının Osmanlı'da var olmayışı ve aydınlatılacak olanın toplum değil de kişiler olduğu yorumu sosyal hayattaki etkileşimlerde ikilikleri ortaya çıkarır. Meşrutiyet öncesine kadar toplumsal ve siyasal bellekte ulusal toplum ve çağdaş toplum kavramı mevcut değildir. Toplum kavramını karşılayacak sözcük Osmanlıca'da "camia-i insaniye", "içtimaat-ı beşeriye"dir.(Berkes, 2015:180). Bu terimler Osmanlı içinde yaşayan tüm dini ve etnik grupların ortak olarak Osmanlılık çatısı altında toplanması algısını ortaya çıkarmıştır. Toplumsal düzen ise kanunlara yani nizam ile ilişkili olarak varlık göstermiş toplumun içindeki farklı gurupların kendi aralarındaki ilişkiler ve karşılıklı ilişkiler üzerinde düşünülmemiştir. Oysa sosyal hayat içinde karşılıklı etkileşimler çeşitli toplumsal sonuçlar doğurmuş zamanla etkileşimlerin örtülü çatışma halini alması toplumsal yapıyı değiştirmeye zorlayan etkenler olmuştur. Batı'nın Osmanlıdaki görünümünü karşılayan sözcükler aslında Arap ve Rumların kullandığı 'kâfir' ve 'frenk' sözcükleridir. Kafir kavramı Osmanlı Devletine XVI.yüzyıl başında dünyayı Müslüman- Kafir diye ayıran Arap ortodoksisinin üstün gelmesiyle yerleşmişti. Rumların Bizans-Latin, Ortadoks-Katolik zıtlaşmaları yüzünden frenk düşmanlığı neticesinde ortaya çıkan frenk nitelmesi de Osmanlıya Rumlardan kalmıştır. (Berkes, 2015:180) Batıda meydana gelen kültürel, siyasal ve sosyal değişmeler bir süre sonra Osmanlı toplumu içindeki bireylerin Batı ile etkileşimleri sonucu Osmanlı toplumsal hayatını etkilemeye başlamış ve gündelik yaşamdan bürokrasiye, aydın kimliğinden sıradan kadın, erkek görünümüne kadar gözlenir hale gelmişti. Toplumsal yapıdaki çözülmenin doğurduğu sosyal hayattaki anomik durumlar karşısında Türk aydını Batı'ya göre konumlanmış bir bakış açısı ile toplumsal yapıda meydana gelen değişikliklerin

sonuçlarına reçeteler geliştirmeye çalışmışlardır. Ancak bu süreçte kavram karmaşası ya da Batıdaki kavramların Türk toplumundaki karşılığı meselesi sürecin belirleyicisi olmuştur. Batının tanımları ve kavramları üzerinden Batılıyı ve kendini tanımlama çabası da bir anlamda kültürel buhranların ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Toplum sorunları soyut bir çerçevede tanımlanmış, bu çerçeve tüm tartışma ve araştırmaların belirleyicisi olmuştur.

Ömer Seyfeddin'in Doğu-Batı çatışması ekseninde ele aldığı konulardan bir evlilik, aile hayatı ve aşktır. Toplumsal ahlakın, toplumsal değişme nedeniyle uğradığı çöküşü okuyucuya aktardığı Hikâyeleri geleneksel –modern çatışmasının da bir görünümü niteliğindedir. Batı ile karşılaşan birey, gündelik hayatını, evlilik kurumu ve kadın erkek ilişkileri üzerinden sorgularken bireyden çok değişimi toplumsal yaşantı üzerindeki tesiri ele alınmıştır. Toplumun gündelik hayatını şekillendiren değerler sistemi ve bireyin aile yapısına ve kadın erkek kimliğine ve beklene rollerine bakışının aşırı batılılaşma sonucunda amneziye uğraması toplumsal ahlakı olumsuz yönde etkileyerek çözümlere yol açmıştır.

Yazar, *Harem* (Ömer Seyfettin, Harem:57) adlı Hikâyesinde dönemin geleneksel aile yaşantısında Batılılaşmanın yansımaları ve eşlerin evli kimlikleri ile sosyalleşmeleri önünde geleneksel evlilik hayatının engel olarak görülmesi üzerine yaşanan çatışmaları, ailenin değerlerinin aşınması problemini ele almıştır.

Hikâyede Sermet, Nazan ile, Refi ise Meliha ile evlidir. Bir hafta önce, birbirlerinin eşleri ile yakalanmış, bu yüzden evliliklerini bitirmişlerdir. Sermet de, Nazan da bazı eşyalarını almak için tesadüfen aynı saatte geldikleri evlerinde birbirlerine hakaret ederek tartışırlar. İki de birbirlerine ihanet etmedikleri iddiasındadır. İki de tuttuğu günlükten ilgili kısımları okuyup suçsuzluğunu ispatlayacağını söyler. Günlüklerinden aynı günlere ait notları okuduklarında birbirlerini aldatmadıkları ama evlilik hayatı ile ilgili salon hayatı ve haremî farklı değerlendirdikleri ortaya çıkar. Hikâyeye, kadın ve erkek kimliğinin modernleşme ile beraber geleneksel toplum yapısının muhafazakâr çekirdeğini kırmış ama düşünsel olarak değişim ve dönüşüme hazır olmayan bireyin durum karşısındaki inişli çıkışlı ruh halini yansıtması bakımından önemli olduğu kadar toplumun en önemli yapısı olan aile olgusuna bireyin yabancılaşmasının sonuçlarını irdelemesi bakımından da oldukça önemlidir. Bir anlamda aşırı batılılaşma sonucu aileye dair kültürel kodları amneziye uğraması hali sonuçları ile yazar tarafından ele alınmış ve eleştirilmiştir.

Nazan karakteri ile Ömer Seyfeddin, salon hayatı içinde sosyalleşme haline daha çok uyum sağlamış olan evli kadın kimliğinin geleneksel kadın algısından farklılığını kadının eşi Sermet ile ilgili duyguları ve düşünceleri üzerinden okuyucuya yansıtır. Öncelikle değişen mekânın gündelik hayat içinde kullanılışı olup evde artık haremlik - selamlık bölümleri ve kadın ve erkeğin ayrı ayrı sosyalleşme hali yerini mekân nitelimesinde salon kavramına ve sosyalleşme şekli olarak da salon hayatına bırakmıştır. Nazan'ın günlüğünde kullandığı dil, Fransızca kelimeleri içermekte ve gündelik yaşamda modernleşme ya da Avrupalılaşmanın izlerini taşımaktadır. Gündelik hayatta alafrangalığın aile kültürünün bir parçası haline gelmesi ve durum karşısında eşler arasında fikir ayrılıklarının ortaya çıkması toplumsal hayatta değişim karşısında bireylerin hazırbulunuşluk sorununu ortaya koymaktadır. Bunu sonucunda bireyler kimlik çatışması ve yabancılaşma ile karşı karşıya kalmamak için bazen Nazan gibi aşırı uyum bazen de Sermet gibi aşırı eleştirel tepkiler ortaya koymaktadırlar.

Nazan'ın alafrangalığı sosyalleşme imkânı olarak gören perspektifi şu bölümde oldukça çarpıcı biçimde yazar tarafından ortaya konmuştur:

“Dün gece salonumuz ağzına kadar doluydu. Kocam iki senedir hâlâ ‘monde’a (sosyete) alışamadı. Çünkü görüyorum. Dostlarımızdan benim gibi zevk almıyor. Hep ilim milim konuşmak istiyor. Onu çok seviyorum. Fakat biraz daha salon hayatına müsait olsa... Sanıyorum ki hep benim hatırım için bu hayata tahammül ediyor. Âdeta eğlencelerimiz ona angarya geliyor. Yazık, bu kadar iyi tahsil gördükten sonra bu kadar vahşî kalmak... Neyse halamın dediği gibi “Herkesi kendi hâline bırakmalı.” Gelelim bana... Ne büyük bir muvaffakiyet! Derler ki Efîjeni’de ‘gû’ [zarafet] yok. O kadar ağır olmayan bu seferki tuvaletim [makyajım] herkesi şaşırttı. Kadınlara karşı pek az söyleyecek söz bulan Doktor Mavris bile: “Saçlarınızla gözleriniz siyah olsa tıpkı Afrodit’e benzeyeceksiniz.” dedi. Güldüm. Ama Afrodit’in saçları siyah mı imiş? Ben de boyarım. Fakat gözlerim... Ah bir de ‘göz boyası’ icat etseler...”

Sersem âlimler mikrop bulmaya çalışacaklarına böyle bir boya yapmaya çalışsınlar, vallahi bir günde zengin olurlar... Düşünün; ne saadet, bu sene mavi gözlü.. gelecek sene siyah. yaza yeşil.. sonbahara kestane..." (Ömer Seyfettin, 2017:57) Bu bölümde yazar, okura toplumsal hayattaki alafıranfıgalık görünümelerini Nazan üzerinden aktarıırken "sosyete" yerine Fransızca aynı anlamdaki "mondea" kelimesinin kullanılması dönemin yaygın alafıranfıgalık göstergelerinden olup, salon hayatı ya da cemiyet içinde sosyallik dediği hayat içinde kadın erkek kozmopolit bir biçimde sosyalleşmek dönemin bir diğer aşırı batılılaşma göstergesi olup eşini eleştiren Nazan tipi geleneksel tavrı vahşî olarak niteleyen dönemin alafıranfıga yarı tahsilli kadın kimliğini niteler özelliğindedir. Daha çok medeni olmayı biçimsel özelliklerle özdeşleştiren sağlıklı modern insan görüntüleridir. Bir anlamda yazar hem kozmopolitlik olgusunu hem de alafıranfıgalığı kadın erkek ilişkileri üzerindeki tesirleri ve aile hayatında meydana getirdiği bozulmalar çerçevesinde eleştirmiştir.

Günlüğün sonraki bölümünde yazar, bir başka misafirlik ortamında Sermet ve Nazan, Alman Rihter çifti ile etkileşiminin detaylarında okuyucuya alafıranfıgalık ve aşırı batılılaşmanın sonucu olarak ortaya çıkan anomi ve yabancılaşma durumunu yol açtığı sosyal ve duygusal sorunları ortaya koymaktadır. Yine mekân salon olarak verilmiş ve haremlilik- selamlık yerine kozmopolit bir sosyalleşme ortamı olduğu detaylarda okuyucuya yansıtılmıştır. Gündelik hayatın aşırı batılılaşma/modernleşme yoluyla değişimi bu defa Bayan Rihter'in Osmanlı geleneksel kültürüne dair bildikleri ile karşılaştıkları arasındaki farklar ve Nazan ile paylaşımları üzerinden verilmiştir.

Nazan, Madam Rihter olarak hitap ettiği ve Fransızca'yı kullanmak konusundaki becerisine ve giyimine gıpta ettiği Alman misafiri Bayan Rihter'in zihnindeki imajın ve Osmanlı gündelik hayatına dair bilgilerinin izlerini sürüşünü aynı zamanda Sermet'in misafirler hakkındaki kanaatlerini eleştirerek şöyle aktarır;

"Bugün misafirlerimiz arasında Rihterler de vardı. Almanya'dan yeni gelmişler. Geçen cuma bana Süleyman'ın salonunda takdim olundular. Hemen ben de davet ettim. Ne nazik insanlar... Kabul ettiler. Kocam bir türlü bunlara ısınamadı. "Bunlar halis Alman değil, Alman'ın Yahudi'si..." deyip duruyor. Bize ne? Ne olurlarsa olsunlar! Madam Rihter'le tatlı tatlı konuştuk. Almanlar için kaba derler. Yalan... O kadar güzel Fransızca konuşuyor ki... Hem de pek güzel giyiniyor. Zavallı kadın bana hep hareme dair şeyler sordu. Kafesler, perdeler, harem ağaları görmek istiyor.

- Artık bunları rüyanızda yahut romanlarda görebilirsiniz, sevgili madam, dedim. İnanmıyor. Bize Avrupalılaştırmış nazarıyla bakıyor. Boşu boşuna hep halis Türk arıyor. Ben, oldukça kendisini tenvir ettim . Yeni neslin kaçı göçü kaldırdığını, çarşafın yalnız sokakta kaldığını, salonlarda yeni kadınların erkeklerle münasebette bulunduğunu, hatta yalnızken erkek misafir bile kabul ettiklerini, bunların kimler olduğunu, mufassalan, isim isim, aile aile, sayarak anlattım.- Almanya'da kocaları yokken kadınlar bir erkeğin ziyaretini kabul edemezler, dedi.- Olabilir, diye gülümsedim. Fakat mümkün mü? Almanlar İstanbul'a gelince sofuluk taşıyorlar. Bunu geçen gün Madam Bari'a Mahmut da söylüyordu". (Ömer Seyfettin 2017:59)

Yukarıdaki bölüm dönemin insanının modernleşme ve batılılaşma tutumunun okuyucuya ulaşması açısından oldukça çarpıcı niteliktedir. Bayan Rihter'in batılı kadın temsili olarak niteliklerine Nazan'ın duyduğu hayranlık ve Rihter'in Osmanlı toplumu izlenimi karşısında Batılılaşan Osmanlı kadını olarak Nazan'ın tasviri oldukça dikkate değerdir.

Bayan Rihter Alman oryantalist perspektifinin özelliklerine uygun ve dönemin Batılı seyyahlarının, Şark algısına sahip Batılı kadın olarak tasvir edilmiştir. Hikâyenin tümünde olduğu gibi Osmanlı toplumu hayatı ve kadın erkek ilişkileri ve sosyalleşme "haremlilik" imgesi üzerinden temsil edilmekle beraber egzotik unsurları görmek isteyen batılı kadının düşüncesi ve doğu algısı modernleşme ve Batılılaşmadan öncesi olarak vurgulanmak yoluyla alafıranfıga Nazan tarafından haklılaştırılmıştır. Batılı olmak ve medeni olmak nedir? sorusuna dönemin aşırı Batılılaşmış ve alafıranfıga insanını temsil eden Nazan'ın salon hayatı imgesi üzerinden yanıtlar bulması nedeniyle yine Bayan Rihter'e toplumsal değişimi modernleşme ve batılılaşma üzerinden izahı döneme hakim aşırı batılılaşma eğilimini göstermesi açısından önemlidir. Avrupalılaşmak, alafıranfıga Osmanlı zihniyetinin temsili Nazan için kaç-göç

şeklindeki iletişimin yani haremlik selamlık geleneğinin kaldırılması ve kadınların eşleri olmadan yabancı erkeler ile görüşebilmesi iken, çarşafın yine toplumun alt kesimi yani avamla sınırlı kalması yerine Avrupalı kadınlar gibi giyinmek ve modayı takip etmek anlayışının gelişmesi olarak ifade ediyor. Tüm bu toplumsal yapıdaki değişim Ömer Seyfeddin tarafından alafranga kesimin süreçteki dünya ve toplum algısı üzerinden verilmiştir.

Hikâyenin ilerleyen bölümünde yazar okuyucuya, bir başka modernleşme anlayışı olarak Nazan'ın terakki algısı, gayrimüslim şarkıcı bir kadının eserini icra ettikten sonra erkeklerin kadının elini öpmesi davranışı üzerinden şöyle verilmektedir:

“Yavaş yavaş bizim Türkler de kadın eli öpmeye başladılar.

Fakat daha korkuyorlar. Avrupalılar gibi cesur davranamıyorlar. Hemen şöyle.. hafifçe... Bununla beraber terakki [ilerleme] epey yolunda... Akşamüstü istatistiğime baktım. On iki Türk gelmişti. Hangisi elimi öperse romanımdan bir yaprak kıvrırım.

Duyulan, kuvvetli bir öpüş için kıvrığı büyük yaparım; korkak, mahcup, hafif bir öpüş için küçük... İstatistiğim bu sefer iyi netice verdi. Beş sayfayı büyük, üç sayfayı küçük kıvrımışım...” (Ömer Seyfettin, 2017:60)

Nazan'ın, toplumdaki sosyal değişmeyi terakki olarak nitelerken kendince durumu analiz etmek için istatistiki değerlendirme yapışı dikkat çekicidir.

Evliliklerinde sorun yaşayan Nazan ile Sermet'in temelde birbirlerine getirdikleri eleştiriler modernleşme karşısında keskin biçimde değişimi kabul etmeyi seçen aşırı modernleşme yanlısı bireylerle, modernleşme sürecini haremlik –selamlık geleneğinde meydana gelen değişimler ya da bir takım adabı muaşeret olarak yorumlanan sosyal kurallar dışında algılayan daha geleneğe bağlı değişimi yavaş biçimde yaşamak isteyen bireylerin kendi ve sosyal çevre ile çatışmasının bir temsilidir. Nazan, alafranga kadını temsil ederken, Sermet daha geleneğe yakın ve kimlik sorunu olarak değişimi yaşamaya direnen ve eleştiren yazarın sesi konumundadır.

Bu anlamda Hikâye kurgusunda Sermet'in günlükleri de diğer bakış açısı olarak okuyucuya ulaşmıştır. Sermet'in yazdıklarında okur, Avrupalılaşmayı belli kuralları taklit etmek anlayışına eleştirinin yanında toplumsal değişimin anidenliğine ve sert geçişlere karşı alınan tavır ve sebeplerini şu şekilde görür:

“Ben babayani bir adam değilim. ‘İntizam ve terakki’ye itikadım var. Her şey terakki edecek, yani değişecek, mutlaka eskiye benzemeyecektir. Fakat bir şartla... O şart da intizam... Evet her şey değişecek. Fakat tedricen!.. Çünkü fizikî hayatta olmadığı gibi, içtimaî hayatta da ‘anî, şedit tahavvül’ yok. Ben büyükbabamın hayatını sevemem. O, görmedim ama mutlaka bağdaş kuruyor, eliyle yemek yiyordu. Çünkü hâlâ Fatih'teki amcalarımın evinde yemek ‘sini’de yeniyor. Ben şalvar giyemem. Ben çubuk içemem. Ben enfiye çekemem. Ama maymunluktan da nefret ederim. Frenkleri, Avrupalıları taklit! Dikkat olunursa bu ne çirkin şey... Frenklerin reveranslarını, adab-ı muaşeret dedikleri âdetlerini mihanikî, gayr-ı meş’ur bir gayretle yapmaya çalışmak... Ne feci angarya...” (Ömer Seyfettin, 2017:63)

Sermet, kendi kuşağı ile kendinden önceki kuşaklar arasındaki yaşam şeklinde farklılıklar bulunduğunu ve değişimin yavaş yavaş meydana gelmesinin sosyal hayatın yapısına daha uygun olduğunu ifade ederken Batıyı sadece şekilci bir taklitin maymunluktan ve angaryadan öteye geçmeyeceğini ifade ederek aslında toplumun aşırı batılılaşan kısmını eleştirmektedir. Nazan'ın Sermet'in bu görüşü karşısında aldığı tutum dönemin alafranga zihniyetinin geleneksel topluma bakışını ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir :

“- Ah ya Rabbi! Adab-ı muaşerete angarya diyen bir koca... Türklerin adab-ı muaşereti var mı?, Hani? - Merhaba, merhaba! Aleykümüsselâm, hâk-i payiniz [ayağımızın toprağı], keyf-i âliniz [yüksek keyfiniz], refika-i cariyeniz [hizmetkâr yandaşınız], mahdum-ı bendeniz [köle çocuğunuz]... değil mi? Cambazhanelerdeki maskaraların pe rendelerine benzeyen o dokuz kat eğilmiş başlara yerden kalkan kandilli temennalar değil mi?” (Ömer Seyfettin, 2017:63)

Dönemde, toplumda yaygınlaşan Fransızca terimler ve kelimelerin günlük dile nüfusu ve beraberinde

getirdiği sosyal kalıplar bir takım adabı muaşeret kurallarının da değişmesine sebep olur, bunlardan en belirginini selamlaşma biçimlerindeki değişimlerdir. Yukarıda alıntılanan bölümde Nazan, Türk adetlerine selamlaşma üzerinden getirdiği eleştiride hem dili hem de tavırını eleştirmek suretiyle bu geleneğin alafranga tutumla değişmeye zorlanışını hem hitaplar hem selam ifadeleri ile destekler. Ancak Sermet bunun tersi bir görüşle, 'Bonjour , bonsoir, chérie , mon Dieu ...'den iyi ya?' Diyerek Nazan nezdinde alafranga fertleri eleştirir.

Geleneğin kendi toplumsal değerlerinin bir ifadesi ve zaman süzgecinden geçmiş bir değer olduğunu da yazar Sermet'in ağzından şöyle ifade eder; "Acem şairinin dediği gibi: "Başkasına ait sırmalı kaftanı giymekten ise kendi malım olan eski hurkayı tercih ederim." Ancak Nazan, aşırı batılılaşmayı reddedip gelenek içinde yaşamayı "İnsan gibi yaşamaya dilenci gibi gezmeyi tercih etmek " olarak yorumlamaktadır.

Ancak yazarın Sermet ağzından yansıttığı cevap aşırı batılılaşma ve alafrangalığı samimiyetsizlik ve taklit olarak görüp eleştirdiğini okura gösterir nitelikte ve şöyledir; "Kendi temâyülümdeki [eğilimimdeki] samimî hareketlerle yaşamayı, yabancı, taklit bir edaya uymaya tercih ederim, yani..." Sermet'in günlüğe aktardığı düşünceleri yazarın dönemin Batılılaşmayı taklit olarak algılayan ve biçimsel olarak içselleştiren alafranga bireyine karşı eleştirel düşüncelerini okura naklettiği bölümlerdir. Hikâyenin devamında yazar, kadının toplumsal hayata girmesi ve haremlik selamlık anlayışının büyük ölçüde yerini kadın erkek etkileşimi olan karma sosyalleşmelere bırakmasıyla ortaya çıkan görünümleri Sermet'in salon hayatı izlenimleri ve salon hayatının Sermet üzerinde bıraktığı etkiyi ifadesi yoluyla eleştirmektedir.

Okulda okurken arkadaşının kedisine gösterdiği modern salon hayatı tasvirleri içeren ama figürlerin maymun olduğu bir albümü güncel salon hayatını çağrıştırdığını söyler; "... Mektepte iken bir çapkın arkadaşım bana 'Image galant'unvanlı bir albüm göstermişti. Muhteşem salonlarda insan esvabi giymiş, dişi erkek, bir sürü maymun... Birbirlerine bin türlü maymunluklar, maskaralıklar yapıyorlar, birbirlerine sarılıyorlar, öptüşüyorlar, yaklaşıyorlardı... Şimdi ne vakit bir salona girsem bu resimleri hatırlıyorum..." ve bu durumu şöyle tasvir eder; "... İçeri bir kadın girince bütün erkeklerin şiddetle ayağa kalkmaları... Kadının yere, şüphesiz mahsustan düşürdüğü bir şeyini sanki bir işmiş gibi on erkeğin birden atılıp almaya çalışması! Her kadına ayrı ayrı, siz şöyle güzelsiniz... Siz böyle güzelsiniz... İyi giyiniyorsunuz... Zekisiniz... Malûmatlısınız... Naziksınız... Kurnazsınız... İlh... ilh... gibi basmakalıp naziklikleri sıralamak... Yalancı, nazik bir tebessüm maskesi altında yüzümüzü saatlerce gergin tutmak... Bütün bunlar ne gülünç maymunluklar!" (Ömer Seyfettin, 2017:62).

Sermet tüm bu alafrangalık denen maymunlukların neticesi esas manası nedir sorusuna, "ve sadece Anlıyorum ki hepsi bir 'beğeniş, beğendiriş sporu!' Netice yok..". diyerek cevap veriyor. Salon hayatında ikiyüzlü bir tutumun hakim olduğunu ve nezaketten uzak samimiyetsiz insan ilişkilerinin alafranga toplumsal yaşamının kültürünü oluşturduğunu, aslında olan bitenin kişilerin kendilerini olduklarından farklı gösterme çabasından ibaret olduğunu ve sahtelik olduğunu şöyle ifade eder: "Herkes olanca dikkatini birbirine çevirmiş. Kusurla meziyet arıyor. Kusurlar, sahipleri yokken münakaşa ediliyor; dedikodular yapılıyor. Meziyetler, sahiplerinin yüzlerine karşı tekrarlanıp vuruluyor. Meziyet 'Para, şıklık, kibarlık, biraz da gençlik, sonra espri...' Frenklerin 'vanité' dedikleri hani boş, vahî, dipsiz bir gurur vardır. İşte bizim yeni salonlar bu vanitenin ummanı... Herkes kendini satıyor. Hakikatte kendinde olmayan meziyetlerle, varmış gibi, tefahür ediyor. Evet, salondaki zengin, bankerdir. Ama isterse varidatından çok borcu olsun, ehemmiyeti yok. Salondaki şair, dâhidir; isterse -hatta berceste olmamak şartıyla- bir mısraı bile olmasın! Salondaki mütefekkir, büyük bir feylesoftur; isterse Isaguci'yi bilmesin. Salondaki sporcu Zaloğlu Rüstem kadar cesurdur; isterse korkusundan geceleyin yalnız sokağa çıkamasın! Fakat bütün bu maskaralıklardan ziyade beni kızdıran, beni hiddetlendiren, benim sinirlerime dokunan bir şey var..."

Aslında bu çizilen tablo alafranga ya da Batılılaşmış kendi özüne yabancılaşmış bireyin toplum içinde yaşadığı ego sorunu ve anomiyi göstermesi bakımından da önemlidir. Birey toplumsalın parçası olduğunu unutmuş kendi bireyselliğini sergilemeye odaklı ve mübalağaya yatkın bir ruh hali ile toplum

ve kendi gerçeğine yabancı sosyalleşmektedir.

Hikâyenin sonraki bölümünde yazarın yine Sermet'in günlüğündeki satırlar aracılığı ile salon hayatına getirdiği bir başka eleştiri ise salon hayatındaki kozmopolitlik. Yazarın burada ifade ettiği kozmopolitlik salon hayatında Osmanlı kimliği altında yaşayan gayrimüslimler ile Osmanlı'da görevli yabancıların mevcudiyetidir. Bu ortamda Sermet'i rahatsız eden Batılının Osmanlı'nın modernleşmesini algılama biçimi ve takındığı tutumdur. Türkleri kendilerini taklit eden bunu başarsa da Türk kimliği nedeni ile hiçbir zaman gerçekten batılı olamayacak toplum olarak görüp Türk olmayı acınılısı gördüklerini ifade etme tutumları salon hayatındaki kozmopolit toplantılara hâkim atmosferin bir parçasıdır. Yazar durumu şöyle ifade eder: *"O da bu salonların kozmopolit olması... Hangi eve gitsem Rumlar, Ermeniler, Levantenler, Frenkler, İngilizler, Amerikalılar, Yahudiler görüyorum. Bu ecnebi salonlarda rast geldikleri Türklere Avrupalılaştırmış, kendilerine temessül etmiş nazarıyla bakıyor. Resmen Türk namı altında yaşadıkları için onlara için dışın acıyorlar. Türk kadınlarına yaptıkları 'flört' mukaddemesinde daima şu basmakalıp teessüf bulunuyor: - Ah, ne güzelsiniz! Fakat yazık ki Türk'sünüz. Ne zıyan, ne zıyan!"*.(Ömer Seyfettin 2017:104)

Yazar, burada Batılıyı eleştirmekle kalmayıp bu algıyı haklılaştıran Türk kimliğine sahip bireyin de alafranga abartılı tutumunu "haysiyet dilencisi" benzetmesiyle eleştiriyor. Bunun temel sebebi ise salon hayatında Türklerin yazarın değiştiği ile dini ve milli duygulara sahip olmayı kompleks sebebi olarak hissetmeleridir. Saloncular dediği alafrangaların kozmopolit toplantılarda dinsizliği ve milli kimliksizliği öven halini şöyle eleştiriyor: *"Bu ecnebinin yanında biz daima muti, biçare birtakım şeref dilencileri gibi kalıyoruz. En adî bir ecnebinin iltifatı, dostluğu, takdiri, tenezzülü bizi mes'ut etmeye kâfi... Dine, millete, devlete ait fikirlerimiz onların karşısında birdenbire söniyor, büzülüyor, garip şekiller alıyor. Meselâ kadın erkek, bütün saloncular dinsizlikle iftihar ediyor... Milliyet saloncular için en kötü bir taassup ... Devletten mürteci , terakkiye mânil olduğu için nihayetsiz şikâyetler.. ve..."* (Ömer Seyfettin, 2017:65) Hikâyede, saloncular olarak okura bahsedilen aşırı Batılılaşmış kesim milli kimliği ve dini ve bu bileşende ortaya çıkan sosyal yaşamı ilerlemenin önündeki engel olarak görüp reddetmekle kalmıyor, salon hayatında bunun propagandasını da yapıyor dolayısı ile Ömer Seyfeddin bu tutumu bir anlamda aydın kompleksi olması sebebiyle eleştiriyor.

Yazar, Sermet'in alafrangalık hakkındaki düşüncelerinin ardından aynı zamanda Nazan'ın alaturka bulduğu toplumsal imgeleri gerek dönemin gerekse bir önceki asrın seyyahlarının egzotik toplum imajını aramak üzere doğuya yaptıkları seyahatlerde kaleme aldıkları coğrafyanın imajı üzerinden idrak ettiğini vurgulayarak Sermet'in ecnebi toplumların ve ecnebinin etkileşimlerinin toplum üzerindeki olumsuz tesiri olduğu görüşünü eleştiriyor. Hatta Sermet'in her ecnebinin kendi çıkarı için casusluk yaptığı düşüncesi karşısında müstehzi bir tutum takınıyor. Yazar, Nazan'ın tutumunu şöyle yansıtır: *"Gözümün önünde nihayetsiz bir 'Binbir Gece' ufku açıldı. Öyle şık, öyle esrar içinde kaybolmuş bir İstanbul görmeye başladım ki.. tarif edemem. Tıpkı mektepteyken bir seyahatnamede okuduğum 'Mukaddes Tibet' şehri gibi... Evvelâ hiç ecnebi yok. Sonra sakın, تنها sokaklar... Nargile içen, sarı sırmalı pabuçlar giyen, sakız çiğneyen hanımlar... Yüksek duvarlı, kalın kafesli, siyah bekçili, akağalı haremeler... Hâsılı kocamın itirafetmeden istediği şey; sükûnetle eskisi gibi kalış... Ruhunda azgın, taşkın bir Pierre Loti ilhamı var. Öyle zannediyorum ki yeniden, kibar hayattan, zevkten ürüyor... Kendisinin hiç siyasetle alışverişi olmadığı hâlde daima siyasî düşünüyor. Meselâ kendine kim takdim olunursa evvelâ onun milliyetini, mesleğini, mevkiini öğrenmek istiyor. Sanki bir 'Emniyet-i Umumiye' müfettişi... Nazik, kibar, zeki, mümtaz [seçkin] bir dostun ne olduğunu bilmiyor. Nazarında hiç samimiyet, dostluk yok. Yalnız siyaset var. Onca bütün insanlar bir milliyete hâdim [hizmetkâr]... Her ecnebi mutlaka casus..."*(Ömer Seyfettin, 2017:67)

Nazan, Harem hayatından yana olan ve salon hayatının alafranga hallerine tahammül edemeyen Sermet'i eleştirmekle kalmaz aynı düşüncede olan ve değerlerin korunmasından yana olan Türkleri de ilerleyen bölümde tahkir eder. Hayvan ve barbarlıkla itham etmekle kalmaz ecnebinin müstesna insanlar olarak gördüğünü ifade eder. Sermet ise, "her fert mutlaka bir cemiyetin mefkûresiyle [ülküsüyle] düşünür. Böyle içtimaî düşüncesi olmayanlar yalnız hayvanlarla vahşilerdir" diyerek ecnebinin kendi ülküsü için toplumdaki değerleri yozlaştırmak alaturka ve alafranga ikiliği ile toplumu bölerek toplumsal krizlere yol açmak istediklerini ifade eder. Yazar, burada ecnebinin sosyalleşme yoluyla

ecnebi gündelik hayatı esasları dışında topluma özgü değerleri reddeden aşırı Batılaşmış kesimin yol açtığı toplumsal sorunları Sermet'in ağzından vurgular.

Hikâyenin devamında Sermet, Nazan'ın bir erkek arkadaşları ile uzun uzun sohbet edip, gülmesine sinirlendiği bir anda misafirlerin yanında hiddetlenir ve Nazan'ın sohbet ettiği Refi'nin evden kovulmasını ister. Bunu üzerine misafirler evden ayrılır ve Nazan ile Sermet ortak karar alarak tekrar salon hayatından harem hayatına dönerler. Bu bölümde toplumdaki gündelik hayata ilişkin değişim yazar tarafından Nazan'ın ağzından şöyle verilir; *“Misafirlerimin ayakları kesildi. Kadınlar erkeksiz salonu sevmiyorlar. Bunu anladım. Zannedersenem kocamın ziyaretçileri de sifira indi. Hizmetçi iki haftadır kimsenin gelmediğini söyledi. Oh, yapyalnız, konuşmadan, gülüşmeden yaşamak... Harem, bu bir kümes, bir ahır, bir in, bir kovuk... Hayır bir zindan! Sabahtan akşama kadar can sıkıntısından patlıyorum. Piyanoya oturmam istiyorum, kimin için, hem ne için? Mademki artık haremden yaşayacağım, musikiye ne lüzum var? İnsan kendisi için gramofon da çalabilir. Giyinmek canım istemiyor. Ne için, kimin için? Mademki kimse görmeyecek. Aynalar için mi?”* (Ömer Seyfettin, 2017:77)

Kadınların toplumsal değişime ve alafrangalığa uyumu oldukça çarpıcıdır. Harem hayatını tekrar kabul etmeyen kadınların Nazan'ın davetlerini kabul etmemektedirler. Ayrıca Nazan, çarşıya çıktığında açıkça harem hayatına döndüğü için tanıdıkları tarafından geri kalmışlıkla, değişime ayak uyduramamakla şöyle itham edilmiştir; *“Affediniz, mutlaka size sorup anlayacağım, dedi, bunun için mahsustan döndüm. Kurun-ı vusta'ya avdetinize [sebep ne Allah aşkınıza?”* Tüm bunlar hızlı ve aşırı Batılaşmanın toplumda kabul gördüğünü ve bunun dışında kalanların toplum tarafından eleştirildiğinin göstergesi olması bakımından da önemlidir. Hikâyede Sermet ile Nazan arasında yaşanan geçimsizlik başta kıskançlık gibi okuyucuya verilmiş olsa da toplumsal değişimin ve alafrangalığın aile hayatı üzerindeki olumsuz etkisine vurgu yapılmıştır. Harem mukaddes bir imge olarak salonun karşındadır adeta harem ile salon imgeleri geleneksel ile modernin çatışması olarak okuyucuya sunulmuş ve salon hayatının taklit yoluyla toplumsal yapıya nüfusu sonucu aile hayatında tezahür eden olumsuzluklar eleştirilmiştir. Bireyin toplum içinde kendi toplumuna yönelik bir ideali olmadığına ya da topluma ve değerlerine yabancılaştığında ortaya çıkan sonuçların irdelendiği bu Hikâye karşıt imgeler yoluyla batı kültürünün Türk toplumunda toplumsal değişimi ve değişimin ortaya çıkardığı anomiyi ortaya koyması ve eleştirmesi bakımından oldukça dikkate değerdir.

“Bahar ve Kelebekler”(Ömer Seyfettin, 2017:103) yazarın toplumsal değişimi ve ortaya çıkardığı nesiller arası çatışmayı işlediği bir Hikâyedir. Hikâyede, tabiat bir değişim dönüşüm imgesi olarak kullanılmıştır. Geleneksel- modern çatışması ekseninde büyükanne ile torunun günlük yaşamdan, hayatı algılamaya kadar geniş yelpazedeki karşı karşıya kalma halleri Batılaşma ve modernleşme eleştirisi olarak okuyucuya yansıtılmıştır. Batılaşmanın kadın kimliğini dönüştüren yönü eleştirilmiştir. Ömer Seyfeddin, Hikâyede 97 yaşındaki yaşlı büyük nineyi ve genç torununu mekân içinde tasvir ederken: *“Pencerenin önündeki şişman koltuğa gayet zayıf, gayet sarı, gayet ihtiyar bir kadın oturmuştu. Bahar ve hayata dargın gibi arkasını dışarıya çevirmişti. Sönmüş gözleri köşelerdeki gölgelere karışıyordu. Karşısında, bir şezlonga uzanmış esmer ve güzel bir kız siyah maroken kaplı bir kitap okuyor; pencereden çiçek ve kır kokuları, deniz ve dalga fısıltıları getiren tatlı bir nisan rüzgârı giriyordu”* (Ömer Seyfettin, 2017:104) diyerek öykü kahramanlarını yenilenmeyi ve umutları temsil eden bahar imgesi içinde bahara yüzünü dönmüş ve bahardan ümidini kesmiş olarak konumlandırır. Öykünün devamında büyük nine için bu konumda olmak içinde bulunduğu çağa yabancılaşmak, torunu için içinde bulunduğu toplumda kadın kimliği ile yaşıyor olmaktan şikâyetçi olmaktır. Büyük nine torunu ile iletişim kurmak için konuşmaya çalıştıkça genç kız kitap okuduğunu ifade eder. Bir anlamda iletişimden kaçınır. Okuduğu kitabı ısrarla öğrenmeye çalışan büyük ninesi ile sonunda kitabının adını paylaşır. Genç kızın okuduğu kitap Fransızcadır. Adı da Les Desenchantees'tir yani Bezgin Kadınlar. Yazarı Pierre Loti olan kitabın Türk kadınına anlattığını büyük ninesine ifade eden genç kızı yazar büyük matemler geçirmiş, felaketler görmüş, gülmeyen ve bedi mahzun duruşlu olarak tasvir eder. Büyük nine, bu yabancı kitapların genç kızlar arasında yaygınlaşmasının yaşamın yani baharın, geleceğin mutluluğuna yabancılaşmaya sebep olduğunu ifade eder. Toplumsal değişim ve sonucunda ortaya çıkan yabancılaşma eleştirisini yazar geleneksel ve modern çatışması çerçevesinde büyük ninenin gözlemleri ile okura verir. Genç kıza hiddetlenen büyük nine kitapta bahsedilen bezgin kadınların Türk kadını olmadığını şöyle ifade eder; *“Sevinç ve saadetten mahrum kadınlar, Türk kadınları mı? dedi, hayır,*

hayır, hayır. Türk kadınları asla sevinç ve saadetten mahrum değildiler. Sevinç ve saadetten mahrum olanlar sizsiniz. Şimdiki kadınlar... Siz bozuldunuz. Siz büyük annelerinize benzemediniz. Ah biz... Gençken ne kadar mesut idik. Bütün meşguliyetimiz eğlence ve neşe idi. Bahar, şu arkamdaki bahar bizi sevinçten deli ederdi. Şimdi siz bunları görmüyorsunuz, siz bu zehirleyici kitaplar üzerine düşüyor, kabarıyor, soluyor, soluyor, hırçın, berbat, tahammül olunmaz bir mahlûk oluyorsunuz...” (Ömer Seyfettin, 2017:107) Yazar, büyük ninenin ağzından toplumsal değişim ve modernleşmenin mutsuz ettiği gençleri zehirleyen yabancı tesiri altında düşünmeye çalışmak ile gelenekle çatışmak olduğunu ortaya koyduğu bu bölümün ardından modern ve yeniyi temsil eden toruna büyükninenin zamanını “- Hiç siz okumaz mıydınız, büyüknineciğim?” ifadesiyle sorguladır.

Sorunun cevabında eski toplumun kadınının kimliğini oluşturan geçmişle şekillenmiş nitelikler ortaya konurken aynı zamanda *Yeni Hayat* görüşünün millî kimlik inşası ve kendi kültürel kodlarına dönüş ereğinin ifadesidir. Hareketin ortaya çıkışı toplumdaki farklı bireyler, kimlikler üzerinden Ömer Seyfeddin’in Hikâyelerinde işlenmiş bir anlamda halk ile görüş arasındaki sınırlar ortadan kaldırılmaya çalışılmış ve başarılmıştır. Bu anlamda genç kızın bezgin kadınlar diye nitelediği ve bir oryantalist yazar ve seyyah olan Pierre Loti’nin penceresinden gördüğü Türk Kadınları’nın yabancılaşmanın yaşanmadığı eski geleneksel toplumdaki zihinsel kültürel kodları ve yaşamı algılayışları büyükninenin ağzından şöyle ifade ediliyor; “Okurduk. Kibar ve zengin efendiler kızlarına Farisî öğretir, Camî dersi gösterirlerdi. Tuhfe-i Vehbî’yi okuturlardı. Fuzulî’nin, Bakî’nin gazellerini ezberlerdik. Mesnevi’yi anlardık. Mükemmel seci’ler [ses benzeşmeleri], kafiyeler yapar, kocalarımızla müşaare eder [şiirle söyleşir], hafızamıza, zekâmıza, nüktelerimize onları hayran ederdik. O vakit bir kadın için en büyük medih, “fazıla [faziletli kadın], edibe [edebiyatçı kadın], şaire, âkile [akıllı kadın]...” idi.” (Ömer Seyfettin, 2017:106)

Güçlü aile ilişkilerine ve sanatın, eğitimin kadının gündelik hayatındaki yerine büyüknine üzerinden vurgu yapan yazar, ardından günün eleştirisini yaparken çocuk yetiştirme tarzındaki değişiklikler ve yabancı dile hakimiyetin artması ile kendi milli dilinden ve kültürel kodlarından uzaklaşma, yabancılaşma gibi sosyolojik sorunlara dikkati şu şekilde çeker; “Şimdi siz Frenk mürebbiyeler [terbiyeciler kadınlar] elinde büyüyor, kendi lisanınızın güzelliklerini tanımıyor; başka memleketlerin, başka şeylerini öğreniyorsunuz. Onlara benzemek istedikçe kendi benliğinizden uzaklaşıyor, etrafınızdan nefret ediyor, hakikaten sevinç ve saadetten mahrum kalıyorsunuz. Ah... At elinden o kitabı!” (Ömer Seyfettin, 2017:107)

Yazara göre, kendi dilinden uzaklaşmak yabancılaşmanın temel sebebidir. Başka kültürlerin gündelik yaşamı ya da sosyal yapısına ait detaylar kimliğe nüfuz etmektedir. Bireyi yabancılaştırmakta ve nesiller arası çatışma başta olmak üzere pek çok toplumsal soruna neden olmaktadır. Genç kız, kitap okumayı eğlenmek, vakit geçirmek ve teselli bulmak olarak görmektedir. Yaşadığı hayatı toplumun ona kimliği nedeni ile sunduğu imkânlar itibarıyla eleştirmektedir. Okumayı bırakmak, ev denen hapisanede tutsak olmaktır genç kız için. Büyüknine zehir olarak nitelediği bu kitapların yerine ne koymasına gerektiğini soran torunu karşısında başka bir toplumsal değişmeden kaynaklı sosyal meseleyi ortaya koyup eleştirmiştir. Harem hayatı içinde kadınların sosyalleşmesini ve paylaşımlarını, kuşaktan kuşağa uyum içinde süren aile hayatını, kadınlar arası nesil çatışması yerine paylaşımların olduğunu ifade ederken Batılılaşma ile toplumsal yaşama giren “moda” kavramının eleştirisini yapar. Bu anlamda kendine has kendi kültürünün özellikleri giyim kuşam anlayışı yerine koyduğu ve popüler kültürün parçası olan kavramın nesiller arası aktarılan kültürü de kesintiye uğrattığını şu şekilde belirtir; “Şimdi hakikaten her taraf hapisaneye dönmüştü. Seksen sene evvelki hayali birden hatırlıyordu; o vakit erkeklerden ayrı bir kadınlar âlemi vardı ki şimdi tamamıyla dağılmıştı. Bu âlem pek genişti. Binlerce kadınlar birbirleriyle konuşur, görüşür, eğlenirdi. Kendilerine mahsus eğlenceleri ve zevkleri vardı. Moda yoktu... Annelerinin esvaplarını [giysilerini] kızlar giyer, büyükninelerinin mücevherlerini torunlar takardı. Sırmalı, çedek pabuçlar, kırmızı feraceler... Ah hele kırmızı feraceler... Baharın yeşil çimenleri üzerinde, seyir yerlerinde kadınlar tıpkı bir gelincik çiçeği gibi parlarlardı. Hiç aralarında çirkin, yani zayıf ve hastalıklı yoktu.” (Ömer Seyfettin, 2017:107)

Batılılaşma erkek gündelik hayatını da sosyalleşme açısından değiştirmiş ve aile hayatının da bu anlamda bozulmasına sebep olmuştur. Bunu da yine yazar büyükninenin gözlemleri üzerinden

okuyucuya yansıtır. Erkeklerle sosyalleşmesi batılılaşmanın tesiri ile erkeği evden uzaklaştırmış kadının toplumsal kimliğinin yanında aile hayatında kadın erkek ilişkisi üzerine de olumsuz yansımaları olmuştur. “*Erkekler yalnız kadınlarını tanurlar, işlerinden sonra erkence evlerine gelirler, zevcelerine doyulmaz aşk ve muhabbet sahneleri ibda ederlerdi [yaratırlardı]. Kırathaneler, gazinolar, birahaneler, kulüpler, tiyatrolar, Cafe Chantane’lar, bekâraneler, bütün bu Türk erkeklerini eşlerinden ayıran; zavallı Türk kadınlarını تنها evlerde unutulmuş bir bekçi gibi bırakan felâket mahalleri yoktu. Kadınlar erkekleriyle üzülmeden yaşıyor, sonra o vakit ki aşkı boyalı büyük evlerin büyük sofalarında, havuzlu ve kameriyeli bahçelerinde, bostanlarda, deniz kenarlarında, cesim [büyük] ve nadir yalılarda toplanıyor, eğleniyorlar, mesut oluyorlardı. Ne oyunlar, ne âdetler, ne zevkler vardı ki bugün hepsi tamamıyla unutulmuştu.*” (Ömer Seyfettin, 2017:107)

Aile hayatında eşleri bir arada tutan birlikte sosyalleşme olanağının kalması gündelik hayatta meydana gelen yabancılaşmanın neticesidir.

Yazar, yabancı dile hâkimiyetin artması ve yabancı dilin toplumda anadilin etkililiğini sekteye uğratması sebebiyle de eleştirilerini yine hikâyede dile getirir. Frenkçeye hâkim olma ve Frenkli olma tutkusunun adeta veba gibi toplumu bozduğunu, gündelik hayat içinde kullanılan eşyanın da modernleşmesi ile geleneksel kodları taşıyan eşyaların terk edildiğini belirten yazar, yabancılaşmış yeni nesli şu şekilde anlatır: “*Bugün Frenkçe okumak, mütemadiyen esvap değiştirmek, moda yapmak çılgınlıklarından, soğukluklarından, boş bir tekebbürden, manasız ve münasebetsiz bir tefevvuk iddiasından başka bir şey yoktu. Frenklik bir veba gibi içimize girmiş, yanaklarımızın allığını, dudaklarımızın tebessümünü silmiş, feracelerimizi parçalamış, pabuçlarımızı atmış, parmaklarımızı narin bir mercan gibi parlatarak güzelleştiren kınalarımızı bile ortadan kaldırmıştı. Eşyamızı, esvaplarımızı, evlerimizi değiştirirken ruhlarımızı da değiştirmişti. Her şey yalan, her şey sahte, her şey taklit oldu. Ananelerimiz öldü. Saadet uzak bir hayale, yetişilmez bir hülyaya inkılâp etti. Âdetlerimizle beraber sevinçlerimiz de söndü. Şimdi şaşkın ve muztarib bir nesil... Her şeyden nefret eden, her şeyi fena gören, her şeyi karanlık gören, berbat, hasta, tedavisi imkân haricinde bir nesil... Ah şimdiki mariz ve müteverrim muhit ...*” (Ömer Seyfettin 2017:107)

Hikâyenin devamında büyüknine eski zamanın şimdiki zamandan üstünlüğünü soran torununa açıklarken modern hayatın hastalığı olan can sıkıntısını eleştirerek kendi zamanlarındaki yaşamı neşe olarak algılayan halleri ise şöyle ifade eder: “*Evet yavrum, birçok şeyler vardı. Her şey bizim için zevk ve eğlence idi, her şey! Çocukluk, mektebe başlayış, feraceye giriş, kocaya varış, doğuruş, hatta ihtiyarlayış bile... Bunların hep âyinleri vardı. Her kadının bu devirleri diğer birçok kadınlar için bir zevk, bir eğlence vesilesi olurdu. Bütün hayatımız eğlence içinde geçerdi. Bir hafta olmazdı ki bir mektebe başlama, bir sünnet, bir düğün, bir loğusa cemiyeti görmeyelim. Esvaplarımız, kınalarımız bile eğlenceye vesile olurdu. Mânilerimiz, şarkılarımız vardı. Toplanır, aramızda müşaare eder, kış geceleri divanlardan tefe’ül ederdik, mevsimler bile bir eğlence idi. Her mevsimin kendine mahsus âdeti, eğlencesi, ananesi vardı. Daha hiç açmamış, bir senelik gül ağaçlarının dibine akşamdan beyaz kavanozlar kor, içine yüyüklerimizi, yüksüklerimizi atar, ertesi sabah güneş doğarken mâni söyleyerek tekrar çıkarırdık. Birbirine benzemeyen bin mâni bilen, bütün kış herkesin lâfına, bir söylediğini bir daha tekrar etmeden binlerce kafiye bulan kadınlar vardı...*” (Ömer Seyfettin, 2017:109)

Ayrıca, “bahar geldiğinde bahçelere dökülürdük sizin gibi eve kapanmazdık” diyen büyüknine eski zamanın sosyalleşme ortamının harem yanarda ev dışında olduğunu ifade eder. Modernleşen bireyin yalnızlığını ve sosyalleşmediğini belirten yazar bu vesile ile insanın Batılılaşma ile toplumdaki kopuşunu eleştirir. Sonraki bölümde eski-yeni çatışması yaşayan bireyin çatışmasını ortaya koyan yazar, Türk kadını için ilerlemenin niteliğinin ve içeriğinin ne olması gerektiğini ‘flue’ olarak algıladığını vurgular ve tanımlar ile kavramların yabancılaşma ile kadının kimlik bunalımına dönüşmesini tartışır. Kadının modernleştikçe modern kadın figürü olmadığı için erkekleştiğini kendi kimliğinin parçası olan evine ve giyimine yabancılaştığını, değişimin kadın için “eski” kadın kimliğinden uzaklaşmak olduğunu ve eşitliğin böyle sağlanacağı yönündeki düşüncesini detaylandırır. Meşrutiyetle beraber başlayan kadın kimliğindeki değişimin eski Türk kadınının kaderini ne yönde değiştireceğini kestiremeyen genç kız eski kadının hayal ve mutluluk dolu gündelik yaşamı ve batıl inançlarından kaynaklı eğlencelerini düşünürken yeninin ne olacağını cevaplamakta zorluk çekiyordu. Aşağıda alıntılanan bölüm eski ve yeni

çatışmasının ortaya çıkardığı düşünceleri ve sorgulamaları içermektedir.

“Kendileri, yeni nesil okudukça, anladıkça, erkeklere yaklaştıkça iptidâî kadınlıklarından, dişilikten uzaklaşıyorlar, ruhlarda bir isyan, bir ihtilâl tutuşuyor, eski kadınlığın zevk-i saadete vesile addettiği dişilik kayıtları kendilerine ateşten ve demirden bir zincir gibi geliyordu. Hususî bir mabet gibi sessiz ve meçhul duran evlerine hapisane nazarıyla bakıyorlar, siyah çarşafı, kalın peçeleri ezici, soldurucu, vahşi, merhametsiz esaret örtüleri telâkki ediyorlardı. Fakat haksız mıydılar? Mademki “terakki”den içtinap kabil değildi ve terakki ise mutlaka değişmek, mutlaka eskiye benzememek idi, o hâlde asırlarca evvelki Türk kadınlığı da iptidâî ve mebnâî hâlinde kalamazdı. Kuklalıktan, bebelikten, masumiyetten, hâsılı dişilikten çıkacak, hakikî kadın hâline gelecek, erkeklere tefevvuk etmese [üstün olmasa] bile müsavi [eşit] bulunacak, bütün manasıyla insan, insan, insan olacaktı... Büyükninesinin “tarih-i mukaddes” hikâyeleri gibi garip vehimler içinde masumane yalanlar, mantıksız ve mücerret itikatlar içinde uzayan sözlerini artık işitmiyordu. Hayalinden bir sene evvelki gürültüleri, sevinçleri, nutukları, tiyatroları, konferanslarıyla Meşrutiyet’in ilânı geçiyor, hâlâ ebedî tükenmez el şakırtılarını, alkış kâbuslarını işitiyor gibi oluyordu. O günler kendileri için ne mesut idi. Bir an, bu siyah ve sıkı esareten azat edileceklerini, insanlık hakkına nail olacaklarını ümit etmişlerdi. Ah bu ümit, nasıl çabucak sönmüş, söndürülmüş; bu hayal nasıl ve ne feci bir surette kırılmıştı... Düşünüyor, ağlamak istiyor, titriyordu. Lâkin... Lâkin istikbalde bir şey ümit edemezler miydi? Türk kadınlığı bir gün yüksek idrakiyle, altı asırlık tedâfüü ve tabiî bir ıstifâ sayesinde harika hâline gelen hüsnüyle [güzelliğiyle], zekâsıyla, insanlık sahnesine çıkarak ihtiramlar ve perestişler önünde yükselmeyecek miydi?.. Bugünkü tevekkül daha ne kadar devam edebilirdi? Büyüknine nihaysiz hikâyesine devam ediyor; genç ve esmer kız tahayyül ediyor, zihninde müphem hayallere karışan abus suallere cevap veremiyordu”. (Ömer Seyfettin 2017:111)

Büyükninesinin ilkbaharda kelebeklerle oynağı oyunu düşünerek pencereye yönelen genç kız büyükninesine bakalım hangi renk kelebek göreceğim niyetim geleceğin Türk kadının talihine fal tutmak dedikten sonra rastladıkları ilk kelebek sarı renklidir. Sarı renkli kelebek kendine yabancılaşan ve kültürel kodlarından kopan Türk kadınının yabancılaşmanın sonucuna ve zorluklarına katlanacağını habercisidir. “Büyüknine de kendisine ölümü ihtar eden bu sarı ve siyah kelebekli bahardan ürkmüş, yine arkasını dönmüştü. Koltuğunda yusuvarlak oturuyor, kamburunu iyice çıkarıyordu. Genç kız elinden bırakmadığı siyah maroken kaplı kitabını açtı, bu kitap şimdi siyah, cesim ve ölü bir kelebek gibi onun yüzünü tamamıyla örtüyordu. Okumuyor, irsî ve intisâlî [soydan geçen ve alışkanlıkla gelen] bir vehim ile kelebeklerin yalan söylemediğine; zavallı yeni neslin, şimdiki Türk kadınlığının talihi ancak felâket, keder, ölüm olduğuna; ebediyen siyah kefenini yırtamayacağına, evlerin hâlî ve تنها duvarları arkasında, meçhul çiçekler gibi, açmadan solacağına, doğmadan öleceğine kanaat getirir gibi oluyordu... Mazi ve batıl itikatlar o kadar kuvvetli ve müthiş idi ki bütün idrake, bütün ilme, bütün fenne, bütün hakikate galebe çalıyor, tahavvül kanununun o muhayyel, nazari kuvvetini esasından kırıyordu. Düşünüyordu; fakat bu batıl itikatlar, bu haşin, anût, katil mazinin anîf tahakkümü yalnız Türklere, yalnız Türkiye’ye mahsus değildi. Birkaç hafta evvel, Paris’te tahsilde bulunan kardeşi, oturduğu evin tabldotunda perhiz münasebetiyle et ve yağ bulunmadığını ve Paris’te aileler arasındaki Katolik deliliğinin, dinî taassubun bir mislini Sudan’da, çöllerde, kumdan ve hudutsuz yamyamlar memleketinde bile bulmak mümkün olamayacağını yazıyordu. Birden kendisi gibi başka ufuklar, başka saadetler, başka hayatlar tahayyül eden mahrum kadınların romancısı; büyük bir Garp muharririnin, şakirdine her şeyin bir hududu olduğundan bahsettikten sonra, “...lâkin insanların behimiyetine nihayet yoktur!” dediğini hatırladı.”.(Ömer Seyfettin: 2017:113)

Geçmiş ile bağların ve geleneğin gücünden dolayı Türk kadının makus talihini yenemeyeceğini düşünen genç kız ile batılılaşma ile kendi kültüründen kopacak olan kadının yaşayacağı çatışmaları düşünen büyüknine geçmişin bir batıl itikadı ile iki farklı bakış açısında birleşmişti Yazar bu iki kadını eski ve yeni dünyanın temsili olarak şöyle tasvir etmiştir: “Sanki bu iki vücut eski ve yeni Türk kadınlığının meyus ve teselli kabul etmez iki timsali idi. Biri, bir asır evvelki neslin son numunesi, hayattan ziyade ölüme ve nisyana ait bir hatırası... Diğeri, bugünün, bir asırlık mecburî ve meşum terakkinin, tagayyürün narin ve tatmin olunmaz bir çiçeği idi. Netice itibarıyla ikisinin de talihi bu kapalı تنها oda.. bu muhteşem ve süslü mezar idi.”. (Ömer Seyfettin, 2017:114)

Ömer Seyfeddin, kimliğin bozulmasına batılılaşma ve alafrangalığın gündelik yaşam pratikleri üzerindeki tesiri açısından baktığı bu öyküsünde nesiller arası aktarımın kesintiye uğramasından doğan toplumsal sorunları irdelemiştir.

Yazarın, evlilik ve yabancılaşma konusunu yine alafrangalık ölçütünde eline aldığı başka bir hikâye de *Pamuk İpliği*'dir. Hikâye karşılıklı diyalog şeklinde 'tekkümü' hikâye tarzında olup kahramanların biri Paris'te eğitim almış olan Türk, diğer üçü ise Ermenilerdir. Hikâye, kozmopolit yaşamın önemli bir sosyal görüntüsü olan Beyoğlu'nda bir terzi dükkânında geçer. Hem kozmopolitlik hem de alafrangalık vurgusu açısından imgesel olarak Beyoğlu'nun seçilmiş olduğunu dikkati çeker. Avrupa'da tahsil gören Behzat bir Hristiyan ve ermeni olan Sürpik ile evlenmek ister ve bu niyetini açıklar. Dinin artık alafranga Türk toplumunda evlilik müessesesi açısından bir değişken olmadığını ifade eden Behzat yanında Avrupa'yı Osmanlı topumu içinde en erken yaşayan ve Avrupalılarında Osmanlı dışında Avrupalı olarak algıladığı ekalliyet yazarın anlatımında daha muhafazakâr kalmaktadır. Polat, öyküde geçen farklı bakış açılarını ve yazarın anlatmak istediğini şöyle özetler:

“Pamuk ipliğine bağlı olmak” benzetmesi Türkçede, bozulması, kopması çok kolay olan durumlar için kullanılır. Metnin işlediği tema, evlilik meselesidir. Hikâyedeki dört şahsın biri (Behzat) dışındaki üçü Ermeni'dir. Behzat da Avrupa'da okumuş, evlilikte dinin önemli olmadığını savunacak noktaya varmıştır. Bu sebeple Sürpik'e evlenme teklif eder. Sürpik, İslamiyet'teki evliliğin –erkeğin boşanma hakkı bulunmasından dolayı- pamuk ipliğine bağlı olduğunu söyleyerek bir Türk'le evlenmeyi aklına hiç getirmediğini belirtir. O arada Sürpik'in yakında nişanlanmayı düşündüğü, Cizvit okulunda okumuş çok dindar bir Hristiyan olan Rupenyan gelir, Behzat gider. Yazarın bu noktada yeni bir meclis açması, Sürpik'in Rupenyan'a birazönceki görüşlerinin zıddı şeyler söylemesinin önünü açmak içindir. Sürpik, Rupenyan'a İslamiyet'in çok kadınla evlenebilme ve boşanmada kolaylık göstermesini tabiata daha uygun bulduğunu, ağız sıkı ve genç bir Türk'e rastlarsa, uzattığı eli tutacağını ifade eder. Aralarındaki konuşmada Rupenyan, Sürpik'in bu fikirlerinin Türklerle sıkı ilişkisinden ileri geldiğini söylese de Sürpik İslamiyet hakkındaki kanaatlerini İngilizce kaynaklardan edindiğini belirtir. Sürpik'e göre Avrupa medeniyeti, gürlütlü bir karmaşa içinde İslamiyet'e doğru gitmektedir. Medenî nikâh kanunları, evlilikte serbestlik, parlamenter ve meşveret yöntemi, demokrasi, Cumhuriyet, eşitlik, ortaklığa pek yakın ve genel yardımlaşma hep sosyalizm ve İslamiyet'in esaslarıdır. Fakat Sürpik'teki bu ağız değişikliğinin sebebi, hikâyede açık değildir. Yazar, yabancı kadının evlenmek yerine eğlenmeyi seçtiği yolunda bir kanaat uyandırmak emelinde olmalıdır”. (Polat, 2017:31).

Polat'ın da hikâye tahlilinden yola çıkarak Batılı eğitim alan Türk insanının kendi değerlerine yabancılaşmasının evlilik ve aile hayatında doğuracağı sonuçlar ve Batılı'nın Türk, Müslüman algısı ve sosyal kurumların işleyişine olan güvensizliği ortaya konurken alafranga Türk erkeğinin evlilik kurumuna bakışı eleştirilmektedir.

Yazarın, yabancılaşmayı ele aldığı bir başka eser ise *And* adlı hikâyesidir. İlkokulda kankardeş olmak için and içen iki arkadaşın biri olan Mıstık, kankardeşini korumak için arkadaşına saldıran köpeğin önüne atılmış ve boğuşarak ağır yaralanmış sonra da ölmüştür. Geride kalan arkadaş arın yıllar geçmesine rağmen olayı unutmamıştır. Olayın kendi duygu dünyası dışında değerler çerçevesinde taşıdığı anlamı toplumsal yapıda meydana gelen değişimler ve yabancılaşma neticesinde sorgulayan kahraman şu cümlelerle Türk insanının tabiatında yabancılaşma ile meydana gelen değişimi ifade eder: *“Ve kavmiyetimizden, hadsî Türklükten uzaklaştıkça daha müteaffin derinlerine yuvarlandığımız karanlık uçurumun, bu ahlâksızlık ve bozukluk, vefasızlık ve hodkâmlık, âdilik ve miskinlik cehenneminin dibinde meyus ve sartlaşmış, kıvranırken saf ve nurdan mazi, kaybolmuş bir cennetin hakikatten uzak bir serabı hâlinde karşımda açılır... Beni müteselli ve mesut eder. Saatlerce Mıstık'ın hatırasıyla, bu muazzez ve necip matemini eskikip unutuldukça daha ziyade kıymeti artan tatlı ve mahzun acısıyla mütelezziz olurum...”* (Ömer Seyfettin, 2017:133)Yazar nostalji duygunu değişim karşısında geçmişe özlem olarak kullandığı bu öyküde değişimin bireyi sarsan yönünü vurgulamıştır. Ömer Seyfettin'in toplumsal yapıda bireyin kültürel yabancılaşmasına ve farkındalığına ilişkin ele aldığı hikayelere örnek olarak bir birini bütünleyen *Fon Sadriştayn'ın Oğlu* ve *Fon Sadriştayn'ın Karısı* hikâyeleri verilebilir.

Fon Sadriştayn'ın Karısı adlı hikâye Almanya'da Alman kadın ile evlenmiş bir Türk erkeğinin

hikâyesidir. Gündelik hayat içinde Alman kültürünün bir parçası olan disipline sahip bir kadınla Almanya’da evlenen Sadriştayn Türkiye dönünce okul arkadaşı ile karşılaşır. Değişmiş ve gayet sağlıklı olan Sadriştayn’a arkadaşı işin sırrını sorunca Alman kadının aşırı disiplinli halini uzun uzun anlatır. Ancak içinde mantık ve disiplin olan tüm anlatım hiçbir şekilde duygu ve esneklik içermediği için Sadriştayn artık kendine yabancıdır ve farkında değildir. Arkadaşı Sadriştayn yanından ayrıldıktan sonra dinlediği düzendeki duygusuzluğu sorgulamıştır. Kahramanın kendi toplumunun kadınına yücelten bir tutumla yaptığı bu sorgulama ile hikâye şu şekilde sonlanır : “*Görünmez bir kâbusun önünden kaçır gibi gözlerimi ovuşturdum. Üzerinde temiz martıların uçtukları koyu Prusya mavisini denize baktım. Karşı sahil mor tepeleri, beyaz yalılar, koyu nefî ağaçlıklarıyla sanki ebedî bir keyif uykusuna dalmış gibiydi. Fon Sadriştayn’ın uzvî istirahatinden, her anına mantıkla hesap karışan saadetinden, çamaşır yıkayan, yemek pişiren, tahta silen, kundura boyayan aşkından tiksiniyordum. Ta orada.. şu küçük yalıcıkta müsriş, hesap bilmez, saz benizli, narin, şık bir kadınla borç içinde, manevî maddî ıztıraplar içinde.. tabiatın uyusuk sukûnu karşısında sessiz, mahmur yaşamak daha tatlı değil miydi? Açık mavi ebediyetten kopmuş canlı köpük parçaları hâlinde, güvertenin üzerinden sürü sürü geçen martılar: Evet. Evet, evet... diye hüznü sesleriyle bağrışıyorlar, sanki benim ruhumun meyus sualine göklerden ilâhî bir cevap veriyorlardı” .(Ömer Seyfettin, 2017:166)*

Fon Sadriştayn’ın Oğlu ise ilk hikâyenin devamı niteliğinde adeta Sadriştayn’ın kendi kimliğine dönüşünün, kendi yabancılaşmasını sorgulamasının hikâyesidir.(Ömer Seyfettin 2017:169-184) Sadriştayn, Alman eşi ile evlenmek için Türkiye’de bulunan eşini boşamıştır. Alman eşinden Hasip adlı oğlu bulunmaktadır. Hikâye Fon Sadriştayn’ın millî bayram kutlaması nedeniyle kendini içinde bulduğu sorgulamayı anlatır. Hikâyenin girişinde, ihtiyar Fon Sadriştayn’ın “oburluğun zarurî neticesi” olan nikristen dolayı, bir haftadır dışarı çıkmadığının söylenmesi, önceki hikâyede çizilen kanlı- canlılığın aslında göreceli bir sağlık, hatta gerçek bir hastalık işareti olduğunu ihtar eder. Aynı satırlarda, millî şair Orhan’ın doğum gününün millî bayram ilan edildiğini ve Sadriştayn’ın bu kutlamalara -hastalığını bile unutarak- karısıyla birlikte katılmak için dışarı çıkma teklifini öğreniriz. Fakat karısı Lida, sarsıcı bir cevap verir: “Bu büyük günden bana ne? Sizin kendi bayramınız.” Yani çeyrek asır İstanbul’da, Türk toplumu içinde yaşayan bu kadın, hâlâ “yabancı”lığında inatçıdır.

Metnin devamında “millî şair” Orhan’ın şahsiyeti yanında, memleket, dil ve edebiyat görüşleri verilir. Orhan Bey, henüz 27 yaşında olduğu hâlde on cilde yakın eseri vardır. Bir âşık gibi halkı sevmiş, daima halkın içinde yaşamış, obalarda misafir kalarak Türklerin millî destanını dinlemiş, halkın ruhuna girmiştir. Hakkında yazılanlar da tanıklık etmektedir ki o, asırlardır gafletteki bir millete, Türklere, yüksek vicdanını duyurmuş, lisanını öğretmiştir. İstanbul’da, konuşma dili aşağılanmakta, Edebiyat-ı Cedide topluluğu Fransız taklitçiliğini, Arapça ve Acemce tamlama düzmeyi bir marifet sayarken, Tasfiyeciler yapay bir dili Türkçe sanırken, o, edebiyatta tabîliği savunarak “Edebiyat, sanat, bir topluluk, bir sınıf için değil bütün millet içindir.” der. Daha önce Türklüğün farklı bölgeleri birbirini tanımazken, aydınlar halkı “avam” diye küçümserken o, herkese hitap eden bir edebiyat geliştirmiştir. Başkaları Acem veya Freng’i taklit ederken o, gözlerini Türk ruhuna çevirmiştir.

Bir mülakattan öğrenilmektedir ki o lirizmini ve dinî terbiyesini annesinden almıştır. Şiirlerini, hikâyelerini ve trajedilerini, önce masal hâlinde annesinden öğrenmiştir. Bütün bunlar Ömer Seyfettin’in dil ve edebiyatla ilgili yazılarında söylediği fikirlere aittir. Fon Sadriştayn’ın basından okudukları arasında, kutlamalar çerçevesinde “Turan’ın her tarafından” tebrik heyetleri geldiği de yazılıdır. Bu tablo Ömer Seyfettin’in hemen hemen bütün fikrî yazılarında dile getirdiği bir hayaldir. Sadriştayn, kendi oğlunu, Hasib’i hatırlar. O da 27 yaşındadır. Tahsil ve terbiyesi için o kadar çalıştığı hâlde onda bütün erdemlerin öldüğünü görmüştür. Hasip; bencil, azimsiz, tembel, karaktersiz bir serseridir, riyakârdır. Ne Türk olabilir ne de Alman. Annesine Alman olduğunu söylerken Türk için “eşek” hakaretini yapabilecek, babasına ise Türk olduğunu söyleyecek kadar riyakârdır. Bu sonucun sebeplerini yine Sadriştayn’ın özeleştirisiyle öğreniriz: İktisat hırsı, onu her türlü güzellikten uzak tutmuş, “faydalı”dan başka her şeye düşman etmiştir. Nitekim oğlunun adı (Hasip) bile “daima hesap yapan” anlamındadır. Hâlbuki hayranı olduğu millî şairin adı (Orhan), Osmanlı Beyliğini devlet yapan padişahın adıdır. Sadriştayn, büyük dâhi Orhan Bey’i ziyaret etmeye gider. Orhan Bey değil, ama annesi evdedir. “Şimdi bu şiirden yuvayı yapan, bu şiirin içinde büyük dâhiyi yetiştiren büyük kadını” görecektir. Bu kadın, Sadriştayn’ın eski eşidir.

Ömer Seyfettin, fertten, aileye ve topluma uzanan terbiyede yapıcı unsurun kadın olduğunu vurgulamaktadır. Bu arada konuşmalardan anlaşılır ki Sadrettin'in eski eşi, aslında okuyucuya tanıtıldığı gibi değildir. Sadrettin 'in Almanya'ya gidişinden sonra bir başkasıyla ilişki kurmuş değildir. Ancak yazar bu noktada derinlemesine açıklayıcı şeyler yazma gereği duymaz. Belki de böyle bir ayrımın meseleyi "kadın-toplum" bağlamından çıkararak konunun kişisel taraflarını öne çıkaracağını düşünmüş olmalıdır. Tutumluluk ve disiplin sahibi Türk toplumunda uzun yıllar geçirmesine rağmen kendi kimliğini sürdürmekte dirençli Alman annenin yetiştirdiği çocuğun kimlik konusunda bilincinin gelişmemesinin yanında, dürüstlükten sapması ve duyarsızlığı toplumun en küçük sosyalleşme birimi olan ailenin dinamiklerine olumsuz etkiler yapmaktadır. Ancak Orhan gibi Türk annenin, Türk toplumunun değerlerine ve kültürüne uygun milli kimlik sahibi ve vatansever olarak yetiştirdiği bireyin Türk toplumunun devamlılığını sağlaması için gereklilik olduğu vurgulanmıştır. Yazar, aile müessesesinin toplumsal yapı içindeki önemi ve fonksiyonuna milli kimlik üzerinden değinmiş, bireysel ideallerden çok toplumsal idealleri aile kurumunun teşekkülünde önemli olduğunu ortaya koymuştur.

SONUÇ

Ömer Seyfettin'in aile hayatında aşırı Batılılaşma neticesinde meydana gelen yabancılaşmayı ele aldığı, *Harem, Bahar ve Kelebekler, Pamuk İpliği, Fon Sadriştayn'ın Oğlu, Fon Sadriştayn'ın Karısı* adlı hikâyelerinde gündelik yaşam içinde kültürel kodların amnezik görünümü okura yansıtılmıştır. Ömer Seyfettin, toplumsal hayatın tüm alanlarında yenileşme olarak tanımlanan ve esasında halkın kültürel kodlarına dönmeyi benimseyen kültürel milliyetçilik hareketinin bir anlamda halka ulaşması için kaleme aldığı hikâyelerinde batılılaşma neticesinde ortaya çıkan alaturka-alafranga, batılı-doğulu, geleneksel-modern ikiliklerinin yarattığı toplumsal anomiyi eleştirel biçimde kaleme almıştır.

Bunun yanında toprak kaybı yaşayan ve kültürel bellek aidiyeti olarak mekânlarda ve şehir yaşantısında hızla ortaya çıkan değişimin toplumsal belleği kesintiye uğratması kimliksizlik olgusunu ortaya çıkarmıştır. Osmanlı kimliğinin sürekliliğini sağlayan nüfusun sadece Türklere ibaret olduğunun ortaya çıkması ve diğer unsurların süreç içinde takındığı tavır, aydını Türk kimliği çatısında yeniden toplumu bir araya getirmek ve değerleri ortaya koymak yönünde harekete geçirmiştir. Bu süreçte Ömer Seyfettin'in kaleme aldığı fikir yazıları ve hikâyeler Kültürel Türkçülük hareketinin halkın belleğini yeniden çağırması için etkili olmuştur demek mümkündür.

KAYNAKLAR

- Asmann, J.(2015). *Kültürel bellek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berkes, N.(2008). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. Berkes, N.(2015). *Türk düşüncesinde Batı sorunu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. Connerton, P.(1999). *Toplumsal nasıl anımsar?*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connerton, P.(2011). *Modernite nasıl unutturur?*. İstanbul: Sel Yayıncılık
- Çetinsaya, G.(2002). "Halide Edip Adıvar", Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Modernleşme ve Batıcılık. M. Alkan(Ed.), (s. 88-93). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çetinsaya, G.(2012) "Kalemiye'den Mülkiye'ye", Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi. M. Alkan(Ed.), (s. 54-71). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eğribel, E.-Özcan, U. Türkiye'de Batıcılığın serüveni: Modernleşme kürselleşme serüveni içinde 'İki Tanzimat' değerlendirmesi", E. Eğribel-U. Özcan(Ed.), *Türkiye'de modernleşme: Batılılaşma yerine kürselleşmenin ikamesi* içinde (s.43-50). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Halbwachs, M.(2016). *Hafızanın toplumsal çerçeveleri*. Ankara: Heretik Yayınları. Harrington, A.(2019). "Sosyal dünyanın edebiyat yoluyla kavranması: Robert Musil'in nitelsiz adam romanı üzerine düşünceler. K. Alver(Ed.), *Edebiyat sosyolojisi*. (ss:129-122). İstanbul: İz Yayıncılık
- Kaçmazoğlu, B.(2012) *Türk sosyolojisinde temalar* 3. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Kaçmazoğlu, B.(2013) *Türk sosyoloji tarihi II: II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Mardin, Ş.(1992) *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okay, O.(2005). *Batılılaşma devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Okay, Orhan.(2012). *Batı medeniyeti karşısında Ahmet Midhat Efendi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Ömer Seyfettin(2009). *Bütün hikâyeleri*. (Ed. Nazım Hikmet Polat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Ömer Seyfettin(2016). *Tarih ezeli bir tekerrürdür*.(Ed. Nazım Hikmet Polat). İstanbul: Ötügen

Yayınları

Ömer Seyfettin(2017). *Harem*. (Ed: Nazım Hikmet Polat). İstanbul: Ötüken Yayınları.

Polat, N. H. (2017). *İnceleme: Harem hakkında*, (s. 17-51). Ömer Seyfettin.

Harem, Ötüken Yayınları. İstanbul.

Sezer, B.(2012). “Batıcılışma Seminer Notları”, E. Eğribel-U. Özcan(Ed). *Türkiye’de modernleşme: Batılılaşma yerine kürselleşmenin ikamesi*. (ss:9-42). İstanbul: Doğu Kitabevi Sezer, B.(2015).

Sosyolojinin ana başlıkları. İstanbul: Doğu Kitabevi.

Extended Abstract

Since the beginning of the encounter with the West, Turkish intellectuals have questioned the positive and negative effects of these encounters on social structure and the individual. The political and intellectual stand of intellectuals have determined the interpretation of these questionings. From this perspective, Ömer Seyfettin as a poet, author and thinker identity has thought about cultural memory aphasia caused by the West and individual and intellectuals who are extremely pro westernization, with his thoughts shaped by sociopolitical memory and observation; and also he has warned the readers about the dangers they face not only in his stories but also in his think piece with a critical attitude. The author who especially explains the alienation as a result of memory deficit caused due to excessive westernization and its appearance in everyday life to larges masses through his stories aims to cease the memory deficit by making explicit the change or disintegration happened in both individual and social structure. In one sense, he has aimed to provide the return back to national cultural codes determining daily life collectively. In this study, the reflection of the author’s ideal which is to reshape the society in terms of every aspect of life, the family and individual is going to be emphasized by discoursing the reflection of alienation and memory deficit to everyday life arisen from excessive westernization highlighted by Ömer Seyfettin, as well as their appearances in family life. In addition to that Ömer Seyfettin’s stories about the change realized in male-female relationships based on his socialization style in family and society are going to be discussed with regards to daily life appearances of family after westernization and the problems risen to surface. Ömer Seyfettin interprets the alienation process after excessive westernization as social disintegration and brings into view how this situation transforms individuals one by one pursuant to their roles. Ömer Seyfettin who states the lost values in social memory and issues such as harem and saloon life opposition in family life, usage of foreign words in daily life, inter-generational conflict, transformation in the relationship between parents and child, disintegration of family, disengagement of woman from her traditional identity and trauma of this situation in family life, transformation of privacy understanding, changes in the marital understanding of western wannabe individual and the collapse of social morals within the scope of the institution of marriage, the recall underlines these themes with the attitude of social criticism. While Ömer Seyfettin emphasizes the loss of sociocultural codes, he also conveys to reader the transformation of traumas experienced by pro-westernization of the individual to social traumas by supporting fiction with sociological variables. For this reason, alienation and changes in social structure due to excessive westernization explained in this study is going to be evaluated in the way of daily life appearances within the scope of literature and sociology. The other reason of this is that Ömer Seyfettin is also one of the important actors of New Life (Yeni Hayat) understanding as a social movement shaped in the direction of Turkism ideal in his period besides his poet and author identity. It is the fact that the contribution of Ömer Seyfettin who disseminated the movement to the community is important as much as Ziya Gökalp who created the intellectual foundations of the movement in the organization of young people gathered around Ziya Gökalp and Ömer Seyfettin and the idea of cultural nationalism. In this sense, the other point of this study is to show the significance of using the possibilities of literature to cease social memory deficit in the presence of excess to westernization and alienation.